

SDRUŽENÍ KNIHOVEN
ČESKÉ REPUBLIKY

THE CZECH REPUBLIC
LIBRARY ASSOCIATION

BIBLIOTHEKSVERBAND
DER TSCHECHISCHEN REPUBLIK

ROK 2005

ISBN 80-86249-32-8

OBSAH

KOLOKVIUM ČESKÝCH, MORAVSKÝCH A SLOVENSKÝCH BIBLIOGRAFOV 2004	5
GAŠPAR FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÝ – ŽIVOT A DIELO	7
<i>Daniela Fiačanová</i>	
OHLAS GAŠPARA FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÉHO NA UKRAJINE	13
<i>Jozef Šelepec</i>	
HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ VEREJNEJ KNIŽNICE V LIPTOVSKOM MIKULÁŠI	15
<i>Marcela Feriančeková</i>	
POČIATKY BIBLIOGRAFIE V KNIŽNICI G. F. BELOPOTOCKÉHO	20
<i>Ivona Salajova – Mária Michníková</i>	
MÍLNIKY REGIONÁLNEJ BIBLIOGRAFIE VO VEREJNÝCH KNIŽNICIACH VÝCHODNÉHO SLOVENSKA	24
<i>Elena Kolivošková</i>	
KNIŽNICA MATÚŠA BLAHU – VÝSLEDKY VÝSKUMU	28
<i>Daniela Fiačanová – Vladimír Ferenčík</i>	
OSOBNOSŤ JIŘÍHO TRÁNOVSKÉHO – ŽIVOT A DÍLO DO ODCHODU NA SLOVENSKO	32
<i>Marie Nádvořníková</i>	
JÁNOŠÍK V REGIONÁLNEJ HISTÓRII TRENČIANSKEHO REGIÓNU	37
<i>Ludmila Strohnerová</i>	
SLOVENSKÉ LESNÍCTVO V MINULOSTI A PODIEL ČESKÝCH ODBORNÍKOV NA JEHO ROZVOJI	44
<i>Elena Matisková</i>	
DADANOVSKÁ EXULANTSÁ TLAČIAREŇ V ŽILINE	50
<i>Božena Sobolová</i>	
ROK ČESKÉ HUDBY 2004 A HUDEBNÍ VZTAHY STŘEDOČESKO-SLOVENSKÉ	55
<i>Jiřina Bínová Kádnerová</i>	
JAN KADAVÝ – HLASATEL ČESKO-SLOVENSKÉ VZÁJEMNOSTI	61
<i>Ivana Novotná</i>	
NOVINY VYDÁVANÉ V ČR PRO SLOVENSKO 1918–1938	69
<i>Jaromír Kubíček</i>	
BIBLIOGRAFIE HOROLEZECKÝCH PRŮVODCŮ PO VYSOKÝCH TATRÁCH	76
<i>Jan Kaňka</i>	
ZPRÁVY O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN	83
ZPRÁVA O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN ZA ROK 2004	85
<i>Jaromír Kubíček</i>	
SEKCE PRO BIBLIOGRAFIU	88
<i>Jiřina Bínová Kádnerová</i>	
SEKCE PRO REGIONÁLNÍ FUNKCE	91
<i>Jaroslav Výchčil</i>	
SEKCE PRO HISTORICKÉ FONDY	95
<i>Hana Študentová</i>	

GAŠPAR FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÝ – ŽIVOT A DIELO

Daniela Fiačanová

Stará životná múdrosť vraví, že prezieravý človek sa rád pozerá i do-
zadu do histórie. Veď história je pokladnica skúseností, ktorá nám už ne-
raz otvorila mnohé nové obzory. Liptov ako kolíska a súčasne i bašta
slovenského národného povedomia vložil do venca našej kultúry a vzde-
lanosti nejednen pozoruhodný vklad. Vzácnou pokladnicou kultúrnych
skúseností a aktivít je Lipták Gašpar Fejérpataky-Belopotocký. Jeho
vzácne mnohé tohtoročné výročia podnietili i dnešné naše kolokvium, že
sa koná v Liptovskom Mikuláši. Kto to bol a čo všetko vykonal?

Jeho priamy pokračovateľ Rehor Uram – Podtatranský okrem iného
napísal:

*Tisíce hláv k tebe kráčať bude,
národ poslov svojich vypraví
a na tvojho tela časnej hrude
pomník slávy tebe vystaví.*

Dnes Gašpar Fejérpataky-Belopotocký má niekoľko pomníkov v Lip-
tovskom Mikuláši. Pomníky slávy sú vystavené, ale Belopotocký je stále
živý medzi nami. Sial zdravé zrnó i pestrofarebné semiačka a dnes sú
plné klasy a kvitnú krásne kvety.

Život a dielo **Gašpara Fejérpataky-Belopotockého** sa viaže na zložité
obdobie slovenských dejín. Je medzigeneračný a teda i dosť netypický
predstavitel našej obrodeneckej kultúry. Je jeden z najznámejších organizá-
torov kultúrneho života v čase národného zjednocovacieho úsilia – **praktik
kultúry i kultúrny praktik**. Určujúcim činiteľom pri životnom profilovaní
Gašpara Fejérpataky-Belopotockého bola jeho zrastenosť s konkrétnym
životom a snaha pozmeniť ho v zmysle reálnych pokrokových ideálov.

Liptovský Mikuláš a s ním celý Liptov mal v dobe národného obrode-
nia osobitne závažnú úlohu, za ktorú vďačí jednak starším kultúrnym tradi-
ciám v období humanizmu, reformácie i baroka, jednak osobnostiam, ktoré
svojou literárnou, kultúrnoorganizačnou činnosťou významne zasiahli do
celonárodného pohybu.

V osobnosti, výchove, vzdelaní i životnom postoji Gašpara Fejérpata-
ky-Belopotockého doznieva sláva kultúrneho paludzského artikulórneho
strediska. Pochádzal zo zemianskej rodiny z Kľačian a Malatína. Jeho ro-
dostrom začína pradedom Bosinom v roku 1248. Narodil sa 1. januára
1794 v Paludzi. Krstil ho farár Michal Zorkóczy v artikulórnem chráme
v Paludzi. Jeho otec Mikuláš hospodáril tam na prenajatom majetku od
zemana rodom z Turca Gašpara Plathyho. Súčasne remeselníčil ako kni-
hár. Belopotocký vo vlastnom životopise poznamenal: „Môj otec býval

v drevenom dome, mal dve izby, priestranný dvor, dva biele kone (sivky), dva voly, kravy a iný ku hospodárstvu patriaci dobytok a hydinu“. Jeho matka Mária, rodená Benická – zemanka, zomrela, keď mal 6 rokov, (utopila sa v rozvodnenej rieke) a zomrel mu aj jeho vlastný ročný brat Ján. Základnú školu vychodil v Paludzi. Učil ho šikovný, ale prísny učiteľ Ján Ruttkay po „slovenský“ a latinsky. Belopotocký o ňom podáva svedectvo: „... i so záhradníctvom sa zapodieval a pekné stromy pestoval. I rôzne ručné práce vykonával v škole a všeličo robil z dreva...“ V rokoch 1805–1807 študoval v Kežmarku, toto štúdium pre zlú finančnú situáciu v rodine nedokončil. Jeho otec sa druhýkrát oženil a Belopotocký dostal skutočne zlú macochu. Vyučil sa pri svojom otcovi za knihára. Celý život však smútil, že nedošťudoval. Stále myslel na hodnotenie svojho profesora v Kežmarku pána Nedlera, ktorý povedal, že má dary ducha a v učení je pilný.

Ako 16-ročný odchádza na vandrovku a roky strávené v Kežmarku, Levoči, Košiciach, Lučenci, Budapešti a Viedni mu boli životnou školou. Študoval ako samouk. Napríklad súkromne navštevoval aj kresliarsku školu v Pešti a kresliarsku akadémiu vo Viedni. Samovzdelávaním dosiahol úroveň vysokoškolačka svojej doby. Držal sa porekadla: „Čo piatku stroviš, len sa hrdo drž!“

Domov do Paludze sa vracia v roku 1815, nie zo svojej vôle. Píše: „Ja som vypadol zo džbara do šechtára...“ Pracuje 6 rokov pri svojom otcovi a macoche. Pokúša sa skladať prvé verše. Slovenskými veršami sa vďačí svojej prvej láske – spolužiačke Terke. Belopotockého macocha klebetami rozbila tento nádejný púčik lásky. Vo veršoch si píše listy s ďalším liptovským zemanom – veršovníkom Jánom Čemickým z Hliníka. Skladá vinše vo veršoch k meninám, svadbám a iným spoločenským udalostiam. Prvá jeho báseň – Pripomínání vyšla tlačou v Palkovičovom Týždenníku v roku 1818. Druhá – Palkovičov Kalendár rok 1819 – Píseň na máj. Potom už svoje práce pravidelne posielal Palkovičovi i do iných časopisov, najmä českých.

Na jeho vývoj kladne vplývala i otcova najmladšia sestra tetka Žofia, vydatá za evanjelickým farárom v Hybiach za Samuelom Orfanidesom, ktorého synmi boli literárne činný Ján a najmä Ľudovít Samuel Orfanides (1818–1895), ktorý prispieval do levočskej Jitřenky, bol známy ovocinár a včelár, šéfiteľ hospodárskeho pokroku v rodisku i v Liptove.

Belopotocký túžil sa osamostatniť. Vyplatil rodičovské dlhy a 4. júla 1821 sa odsťahoval a usadil v Liptovskom Svätom Mikuláši. Tu pôsobil ako knihár a kníhkupec. Po usadení sa v Liptovskom Mikuláši a prekonaní počiatkových ťažkostí, bolo pre neho prvé desaťročie pôsobenia v meste šťastným obdobím.

V Liptovskom Mikuláši nadviazal priateľské vzťahy so seniorom Matúšom Blahom, evanjelickým a. v. farárom. Tento vzťah opísal takto: „Stýkanie sa s výtečným a vysoko učeným mužom Matúšom Blahom znamená

na mňa pôsobilo. Veľmi ma zaujímali jeho výborné, do života siahajúce kázne, ktoré som v chráme vždy so zvláštnou pozornosťou počúval a k Blahovi zvláštnu úctu, dôveru a lásku cítil, i veľmi na mňa pôsobili. Keď roku 1829 Matúš Blaho vydával svoje kázne, bol som mu pri tom nápomocným v prepisovaní, prezeraní rukopisov a opravovaní tlače“.

Priateľstvo s Jurajom Bartošom, rímsko-katolíckym farárom opísal takto: „...hneď od prvého shliadnutia sme spolu obcovali a v priateľstve žili“.

Od roku 1824 si systematicky písal s Jánom Kollárom. Cieľavedome sa pripravoval na široké rozvinutie svojej kultúrno-organizačnej a osvetovo-vydavateľskej činnosti. Získal široké praktické hospodárske i politické vedomosti. Dialo sa tak prostredníctvom bohatej korešpondencie odkiaľ mal autentické a čerstvé správy z celého kultúrneho, literárneho slovensko-českého kontextu. Študoval diela filozofov ako napríklad **Herderovo dielo** zapôsobilo naň s rešpektovaním slobodného vývinu národov a ľudskému princípu ako cieľa vývinu ľudstva. **Pavel Jozef Šafárik** mu imponoval bohatstvom vedeckých faktov o Slovanoch a dôkazmi o ich účasti na budovaní európskej kultúry a civilizácie. Tieto poznatky Šafárikovho diela i Herderovho diela propagoval neskôr vo svojich kalendároch. Z výrazných črt Belopotockého myslenia je optimistická viera v ustavičný vývin života slovenskej spoločnosti i každého jednotlivca v nej.

Prvým najmarkantnejším výsledkom bolo Belopotockého ustanovenie početne veľkej siete stálych i príležitostných komisionárov, prostredníctvom ktorých distribuoval prakticky na celé po slovensky hovoriace územie Uhorska slovenské a české knihy, časopisy a kalendáre. Ani jeho český predchodca Václav Matej Kramerius nemal vytvorenú takú bohatú sieť komisionárov prostredníctvom krajinských povozníkov ako Belopotocký.

V rodinnom živote boli aj smutné chvíle. V roku 1826 mu zomrela sestra Zuzana, brat Samuel a v roku 1827 zomrel i jeho otec vo veku 61 rokov. Po smútku prišli radostnejšie chvíle 27. júla 1828 sa oženil s Annou Zuzanou Vitališovou, dcérou stoličného komisára. Belopotocký mal vtedy 34 a pol roka a jeho manželka 19 rokov. Zozbieral všetky vinše, verše a reči pri sobáší, prepísal ich a zhotovil knižku pod názvom: **Předmluva při sobáší a básně, verše i vinše ku svadbě Kašpara Fejérpatakyho**. V tejto knižočke sú i verše Jána Čemického a sobášna reč seniora Matúša Blahu. Matúš Blaho takto charakterizoval Fejérpataky-Belopotockého: „*Vy máte mnoho titulu na svete. Vaše výborné a ctíhodné vlastnosti, váš znamenité vzdelaný, všelikým pekným a užitečným umením vyzdobený rozum, vaše znamenitá šlechtnost, svedomitost, strážlivost, ke všemu dobrému vždy hotová příčinlivost, vaše znamenitá ve svém povolání umělost a šikovnost, vaše znamenité v literním umění práce a zásluhy, jako jsou na daleko a na široko nejen v naši milé vlasti, než i v jiných krajinách známe...*“

Dňa 1. novembra 1829 zakladá ľudovú požičovňu kníh „slovenskou pučcovní Bibliotheku“. Do knižnice nakúpil kníh za 500 zlatých. Do kníh pripojil aj vysvetlenia „nejasnejších“ slov a tak požičiaval knihy každému, kto chcel čítať. V roku 1838 rozmyšľal pripojiť svoju knižnicu ku Blahovskej knižnici, v roku 1843 prišiel od kráľovskej rady zákaz požičiavať verejnosti knihy. Belopotocký si už nežiadal povolenie na knižnicu. V tomto roku bola v meste založená knižnica nedeľnej školy a pomerne slušne sa rozširovala seniorálna knižnica a tak podporoval tieto knižnice.

Do šťastného obdobia prvého desaťročia Belopotockého pobytu v Mikuláši zapadá aj založenie prvého slovenského ochotníckeho divadla, „Divadla slowanského swäto-mikulášskeho“. Podnikavý zeman rozpomenul sa na nemecké divadlá v slovensko-nemeckých mestečkách, ako aj v Pešti a vo Viedni, kde bol skoro denným hosťom a vykonal skutok historicky najzávažnejší. Hoci vedel, že kniha zapaluje plameň vedomia človeka a je neodmysliteľnou súčasťou vzdelávania národa, vedel i to, že mnoho ľudí nevie čítať a písať. Slovenských knižiek bolo poskromne a predsa národ čítal. Čítal z javísk. Hovorenému slovu v materinskom jazyku rozumel každý. Divadlo sa stalo zrkadlom, v ktorom sa našiel každý.

Jedinečnú úlohu s dosahom na celé Slovensko zohrala jeho nakladateľská a vydavateľská práca. Od roku 1830 začal vydávať Nowý i starý vlastenský kaledár od roku 1842 s prílohou Slovenský Pozorník – vtedy najrozšírenejšou knihou na Slovensku. Vydal divadelné hry Jána Chalupku, písal učebnice, prekladal, bol literárne činný, publikoval zo života Liptákov i Slovákov vôbec, hlavne v českej dobovej tlači (Květy, Česoslav, Časopis Českého múzea) a vo svojich kalendároch. Ako publicista sa zaradil priamo do boja proti feudalizmu a alkoholizmu. Chcel byť aj tlačiarom, jeho snom bolo založiť slovenskú tlačiareň v Liptovskom Mikuláši. Pre nepriazeň doby sa mu to nepodarilo.

V roku 1833 na požiadanie mešťanov Svätého Mikuláša sa stáva riadnym občanom mesta (mešťanom) a podľa dobového zvyku zaplatil mestu 27 zlatých 30 grošov, k tomu daroval mestu nový protokol a sľúbil, že v slušných veciach bude s nimi držať.

Čím viac silnel slovenský národný pohyb, tým viac sa prehlboval rozpor medzi maďarizujúcim zemanstvom. Belopotocký je osočovaný zo strany svojich nepriateľov a prichádza i k násilnostiam voči jeho osobe. V obchode (sklepe) Knorovského ho takmer do smrti zbili. To už mal ďalšieho veľkého priateľa Michala Miloslava Hodžu. Belopotocký sa nevzdáva. Posilnený Hodžom pokračuje vo svojej národno-buditeľskej práci. V roku 1840 zakladá nedeľnú školu, kde aj vyučuje, zakladá spolok striezlivosti. Rozširujú s Hodžom knižnice, posielajú nadaných chlapcov na štúdiá a remeslá do Prahy. Jozef Božetech Klemens ako vďaka za jeho obetavosť namaloval jeho portrét a dal ho rozmmožiť. Ľudovítovi Štúrovi posielal 4000 zlatých kauciu, aby mohol vydávať „Slovenskje Národnje Novini“ v roku 1845.

Vo veci spisovného jazyka (Štúrov program) bol síce kolísavý, ale stál pri založení celonárodného osvetového spolku Tatrín (1844) a prijal funkciu pokladníka – počtovníka, pretože bol považovaný za muža svedomitého a majetného, skúseného v podnikaní. Vo funkcii bol síce iba dva roky, ale vykonal nesmierne dôležitú a ťažkú prácu. V čase revolúcie meruôsmych rokov bol vyšetrovaný i zajatý maďarským vojskom a odvlečený na Dolnú zem. Celý krutý pobyt opísal vo vlastnom životopise veľmi podrobne a zaujímavo.

Po revolúcií bol krátko slúžnodvorským, cisársko-kráľovským sirotským otcom, prísediacim kolegiálneho súdu, v rokoch 1857–1861 bol pisárom u advokáta v Námestove, odkiaľ sa znova vrátil do Mikuláša a žil utiahnutý do rodinného kruhu s manželkou a so synom Bohumilom Zväšťoňom (narodený 12. septembra 1833, ktorý študoval v Mikuláši a v Prahe). Narodila sa mu aj dcéra Mária Antónia, ktorá po 13 dňoch umrela. Belopotocký sa však stále zaujímal o veci duchovné, hoci podľa svedectva mikulášskeho učiteľa Rehora Urama Podtatranského a Klementíny Ruppeldtovej vídali Belopotockého v jeho starobe, ako sedával so sklonenou hlavou, šedivý nad vlnami Váhu pri Ondrašovej, a bol smutný a zamyslený. V čase jeho staroby bol vrbickosvätomikulášskym farárom Fridrich Baltik a ten napísal: „Tento starec vedomec na faru do mojej súkromnej knižnice pilne chodieval a každý literárny nový plod s najväčšou ochotou až do úplnej smrti k prečítaniu si brával. Bol on literát zvláštny, samorostlý, cudzej mienke menej prístupný a práve tým najzaujímavejší. A najpamätnejšie z poslednej doby je zaiste to, keď na obed dňa 18. mája 1874, v ktorý deň o 4. popoludní zomrel – pravdepodobne na ochrnutie pľúc, ešte sa pred svojimi sťažoval, že si k čítaniu na deň doma nejakú zľú knihu pochytil“.

Gášpar Fejérpataky Belopotocký zomrel 18. mája 1874 vo veku 80 rokov v Liptovskom Svätom Mikuláši, kde bol aj pochovaný. Dnes je jeho pomník na Vrbickom cintoríne v Liptovskom Mikuláši. Jeho socha zdobí hlavné námestie v Liptovskom Mikuláši.

Na jeho pomníku na cintoríne je nápis: Pamiatke Gašpara Fejérpataky-Belopotockého, 1. január 1794 – 18. mája 1874, priekopníka – buditeľa, bojovníka – trpiteľa, venoval odbor Matice slovenskej v Liptovskom sv. Mikuláši roku 1925.

Slovenský veršovec Gašpar Fejérpataky-Belopotocký si napísal aj hrobový nápis – epitaf:

*Zde leží ten, který písal kalendáře,
čas, chvíli budoucí lidem předpovídal,
s pravoténím svého pul života zmaře,
mnoho i veršoval, i drahne knih vydal.
I životopis svůj nechal opravdový
a sám si napísal ten nápis hrobový.*

Pomníky slávy Belopotockému dnes dopĺňa aj tabuľa z bieleho mramoru na objekte Knižnice Gašpara Fejérpataky-Belopotockého. V Liptovskom Mikuláši je ulica Belopotockého, park Belopotockého. Divadelný súbor nesie jeho meno, národná divadelná prehliadka konaná každé dva roky má názov Belopotockého Mikuláš, chýba dnes pamätná tabuľa na budove Čierneho orla, ktorá dokumentovala historický divadelný čin Belopotockého, pretože sa budova opravovala, nachádza sa v depozitoch Liptovského múzea, len ju treba nanovo umiestniť na budovu – nemá to kto uskutočniť. Druhá divadelná pamätná tabuľa sa nachádza na budove Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva. Je zhotovená pamätná plaketa a reliéf Belopotockého od akademického mikulášskeho sochára Alfonza Gromu. Pri 200. výročí narodenia Belopotockého bola zhotovená príležitostná pečiatka Belopotockého – návrh pečiatky zhotovil Dr. Jaroslav Uhel. Existuje busta Belopotockého, ktorá sa nachádza v divadle v Žiline od akademického sochára S. Bíroša, z roku 1954, existuje mnoho pamiatkových predmetov z úcty k Belopotockému.

Záverom už len vlastnú výpoveď Belopotockého: „Matku vlastnú som nepoznal, macocha ma cvičila, manželka ma nerada videla, ľudia ma prenasledovali, nenávideli, nikto ma nemaznal. Týmto utrpením stal som sa tým, čím som bol.“

OHLAS GAŠPARA FEJÉRPATAKY-BELOPOTOCKÉHO NA UKRAJINE

Jozef Šelepec

Meno Gašpara Belopotockého (Fejérpataky-Belopotocký) už za jeho života sa objavilo v korešpondencii inonárodných kultúrnych pracovníkov za hranicami Slovenska a aj za hranicami Česka, kde Belopotocký publikoval svoje kultúrno-osvetové a národopisné práce. Jeho meno bolo známe v ukrajinskom prostredí vo východnej Haliči na dnešnej Ukrajine. V tomto kultúrnom prostredí jeden z reprezentantov západoukrajinského národného obrodzenia a predstaviteľ západoukrajinského romantizmu Ivan Vahylevyč v roku 1843 v liste adresovanom priateľovi Jakovi Holovackému spomína meno „Fejerpataky“ a dosvedčuje, že je čiastočne oboznámený s jeho dielom.

Ivan Vahylevyč povolaním bol grécko-katolícky kňaz. Po revolúcii v rokoch 1848/1849 redigoval v Lvove propoľsky orientovaný ukrajinský časopis *Dnevnyk ruskyj*. V roku 1851 sa stal knihovníkom v známom Ossolineu. Od roku 1863 tu pôsobil aj ako archivár. Vahylevyč sa sformoval v slovanskom a národnom vlasteneckom duchu aj pod vplyvom a Kollárových a Šafárikových ideí. Nesmierne si vážil obidvoch slovenských autorov a z Kollárovej Slávy dcéra preložil do súdobej ukrajinčiny osem zneliek. Možno že aj v dôsledku poznania ich diela konvertoval z grécko-katolíckej cirkvi ku protestantom, čo je ojedinelý prípad takého kroku duchovného v dejinách gréckokatolíkov.

Ale vráťme sa ku Gašparovi Belopotockému. Ivan Vahylevyč 1. júla 1843 napísal list svojmu priateľovi Jakovi Holovackému. V liste sa mu zdôveroval so svojimi záujmami, plánmi a vyhlídkami spisovateľskej práce a mu oznamoval: „Porobil som výpisky do Kolady z Havlíčka a Fejerpatakyho“. V akých súvislostiach a v akých Vahylevyčovych plánoch a zámeroch sa spomína meno „Fejerpataky“. Vahylevyč v 1843 roku ešte ako kňaz, žijúci na odlahlej fare medzi svojimi veriacimi, pripravoval rozsiahle etnografické dielo *Kolada*. Podľa jeho predstáv toto dielo malo byť napísané na základe poznatkov existujúcej literatúry o koledách a vianočných zvykoch a vianočných hrách a zábavách. K tomu potreboval materiál o koledách a vianočných zvykoch, viažucich sa k týmto sviatkom u iných národov a v iných krajinách. Preto starostlivo sledoval kde a čo sa o koledách a vianočných zvykoch píše, a takto sa dostal ku prácam Belopotockého, ktorý v tom čase už bol autorom niekoľkých prác o vianočných sviatkoch a spojených s nimi zvykoch a poverách. Vahylevyč s najväčšou pravdepodobnosťou mal v rukách časopis *Květy* z rokov 1838 až 1844, kde Belopotocký uverejnil prácu *Bájeslovniú zvyky, svátky a pověry Slováku a hlavne mal v rukách časopis Včela Česká* z roku 1834 s uverejnenou Belopotockého prácou *Národní obyčeje Tatranských Slovaku v Uhřích*

(1. *Boží hod. 2. Hra slovenské mladeže a 3. Na Lukeše*). Vahylevyč tieto práce pozorne čítal a Belopotockého považoval za jedného z popredných slovanských etnografov a vedeckých spisovateľov. Zaraďoval ho medzi osobnosti, akými boli Karel Jaromír Erben, Lipinský, Havlíček a ďalší vtedajší slovanskí odborní spisovatelia. Vahylevyč plánovanú Koladu, v ktorej sa snažil využiť slovenský národopisný materiál Gašpara Belopotockého, nedokončil. Jeho Kolada zostala nedopísaná a dnes sa nachádza v jeho rukopisnej pozostalosti v knižnici AV v Lvove. V jeho rukopisnej pozostalosti sa zachovali aj výpisky z Gašpara Belopotockého, meno ktorého spomenul v liste priateľovi Jakovi Holovackému v roku 1843.

To, že meno Gašpara Belopotockého bolo známe Ukrajincom vo východnej Haliči, je doložené pramenným materiálom a má svoju pozitívnu hodnotu. Svedčí o tom, že jeho činnosť bola známa za hranicami jeho rodného Slovenska.

S dielom Gašpara Belopotockého na Ukrajine boli oboznámení nielen Vahylevyč a jeho priateľ Holovacký, ale aj ďalšie osobnosti z ich okolia, s ktorými sa Vahylevyč o Belopotockom rozprával. V Haliči aj iní osvetoví a kultúrni pracovníci čítali *Květy*, *Časopis českého musea a Včelu Českú*, v ktorých sa stretávali s menom „Fejérpataky“. Toto však si žiada ďalšie hľadania a zisťovania.

Literatúra:

Šaškevyč, Markijan – Vahylevyč, Ivan – Holovacký, Jakiv: *Tvory*. Kyjev 1982, s. 206

HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ VEREJNEJ KNIŽNICE V LIPTOVSKOM MIKULÁŠI

Marcela Feriančeková

Korene verejnej knižnice v Liptovskom Mikuláši siahajú do 1. polovice 19. storočia, do obdobia tvrdého národnostného útlaku, ale aj prebúdzenia sa slovenskej inteligencie, štúrovského hnutia, Tatrína a formovania spisovného jazyka. Verejnú knižnicu by sme však na území Slovenska hľadali márne. Budovali sa len cirkevné, školské a súkromné knižnice.

Ak máme hovoriť o verejných knižniciach na Slovensku, nemôžeme opomenúť osobnosť Gašpara Fejérpataky-Belopotockého. O jeho živote a diele sme počuli veľa zaujímavých faktov v predchádzajúcich referátoch. Belopotocký nebol príslušníkom inteligencie. Bol predstaviteľom drobného mikulášskeho meštianstva. Ale ako knihár a kníhkupec mal povolanie, v ktorom podstatnú časť práce tvorí práca duševná, uplatňujú sa v nej mentálne schopnosti, vlohy a nadanie možno väčšími ako pri inom remeselníckom alebo živnostníckom povolaní. Je zrejmé, že Belopotockého pri jeho práci s knihou táto kniha formovala, kladne pôsobila na jeho uvedomelosť, na jeho čítanie a činy. Toto priam ideálne spolupôsobenie človeka a knihy je dôsledkom priamej a reálne existujúcej spätnej väzby medzi týmito prvkami. Preto sa nám zdá Belopotockého rozhodnutie založiť knižnicu – verejnú knižnicu, celkom logické. Pri jej zakladaní mal na mysli inštitúciu výchovno-vzdelávaciu, verejnú v pravom slova zmysle. Vyplývalo to z jeho presvedčenia, že sila prostého ľudu je vo vzdelanosti, pričom si v tejto súvislosti osobitne vážil knihu, pokladal ju za najdôležitejší prostriedok vzdelávania. 1. novembra 1829 otvoril prvú slovenskú požičiavaciu bibliotéku v Liptovskom Sv. Mikuláši. Za 500 zlatých do nej nakúpil knihy zväčša v slovenskom a českom jazyku, beletristické i náučné. Postupne obohacoval knižničný fond o literatúru didaktickú, orientujúcu čitateľov na racionálnejšie obrábanie pôdy, pestovanie ovocia, chov domácich zvierat, včiel, na zbavovanie povier a predsudkov. Do Belopotockého Slovenskej požičiavacej bibliotéky mal prístup každý. Postupne získal až 60 čitateľov, ktorým venoval všestrannú pozornosť. Neobmedzil sa len na mechanické požičiavanie kníh. V praxi uplatňoval aj dnes zdôrazňovaný diferencovaný prístup k čitateľom, prihliadal na ich konkrétne záujmy a potreby. Knižnicu využíval aj na rozhovory so záujemcami o knihy, na vysvetľovanie ich obsahu, na odporúčanie tých kníh, ktoré sa zhodovali so záujmom čitateľa.

G. F. Belopotocký nemal úradné povolenie na založenie knižnice. Preto kráľovská miestodržiteľská rada na základe návrhu Ústredného cenzorského úradu do dňa 18. decembra 1842 prikázala Belopotockého mikulášsku knižnicu zatvoriť. Cenzorský úrad síce uznával, že tzv. protištátne knihy sa v knižnici nenachádzali, teda ani kráľovská rada nebola

proti povoleniu knižnicu znovu otvoriť, ak oň Belopotocký požiada. Nestalo sa tak a Belopotocký začal svoje knižničné fondy postupne rozpredávať. Časť sa dostala napr. i do evanjelickej knižnice v Tisovci, založenej Augustom Horislavom Škultétyom. Belopotockého knižné dary obohatili aj fondy knižnice nedeľnej školy a seniorálnej knižnice v Liptovskom Mikuláši, ktoré na Požičiavacu bibliotéku nadviazali programom svojej činnosti. Obe knižnice boli založené v r. 1843 a Belopotocký spolu s Michalom Miloslavom Hodžom v ďalších rokoch znásobili ich prosperitu.

K oživotvoreníu verejnej knižnice v Liptovskom Mikuláši došlo až 28. októbra 1925, uplatnením zákona č. 430/1919 o verejných obecných knižniciach. Mesto Liptovský Mikuláš na tento cieľ venovalo 14 500 Kč a zbierkami sa získalo ďalších 5 800 Kč. Knižnica bola umiestnená v budove gymnázia a za knihovníka bol zvolený profesor František Váňa. 2 000 zv. knižničného fondu tvorili knihy beletristické i populárno-náučné v slovenskom a českom jazyku. Za každú vypožičanú knihu sa platilo po 20 halierov, na dobu vypožičania sa platila záloha 5 Kč, ktorá sa po vrátení knihy vrátila čitateľovi. Cennejšie diela sa mohli čítať len v čítárni, kde mali čitatelia k dispozícii aj 80 titulov novín a časopisov. Verejná knižnica bola otvorená v pracovné dni od 18,00 do 19,00 hod. a v nedeľu od 16,00 do 19,00 hod. Prístup do nej mali len čitatelia nad 16 rokov a bol bezplatný. Denne ju navštívilo okolo 30 ľudí, najmä študentov.

Neskôr bola knižnica presťahovaná do stoličného domu v centre mesta a spravoval ju profesor Ernest Sýkora. Tu prečkala aj ťažké roky 2. svetovej vojny. Pred vojnou sa v knižničnom fonde nachádzalo približne 5 000 kníh. Počas vojny z neho museli byť vyradené diela českých autorov. Počas prechodu frontu dostala budova, v ktorej bola knižnica umiestnená priamy delový zásah. Inventár knižnice, knižný fond, knižné lístky a záznamy boli z väčšej časti zničené.

Od 1. septembra 1945 Mestská verejná knižnica s knihovníkom Jánom Kamhalom začala opäť požičovať, tentoraz v priestoroch domu č. 375 na Rumanovej ulici, kde jej boli pridelené 2 miestnosti. Jej zariadenie tvorili 3 knižné regály, 3 skrine, 2 veľké stoly, 1 stolík, 4 stoličky, 3 kartotéčne skrinky a 3 obrazy. V pokladni sa v prvý deň nachádzalo 198 Kč. Začínalo sa opäť od základu.

V r. 1950 prevzala knižnicu prvá kvalifikovaná profesionálna knihovníčka pani Emília Palkovská.

Od r. 1953 plnila mikulášska knižnica regionálne funkcie a zmenil sa aj jej názov na Okresnú ľudovú knižnicu.

V r. 1962 sa z jej názvu vypustilo slovíčko ľudová, vedenia sa ujal Milan Nahálka a knižnica sa stala metodickým centrom pre všetky knižnice v okrese Liptovský Mikuláš.

V r. 1967 sa knižnica sťahovala do priestorov v novopostavenej budove Mestského národného výboru na Štúrovej ulici. Od ďalšieho roka

sa knižnica začala systematicky zaoberať aj spracovávaním a vydávaním bibliografií.

Meno svojho zakladateľa G. F. Belopotockého nesie knižnica vo svojom názve od r. 1969.

Vo vlastných priestoroch v rekonštruovanom dome č. 56 na Štúrovej ulici poskytuje knižnica svoje služby verejnosti od 1. marca 1993.

V priebehu roka 1995 sa začalo s postupnou automatizáciou knižničných činností v systéme PC-LIB, najskôr v oblasti katalogizácie a postupne aj vo výpočtách.

V priebehu rokov sa knižnici nevyhli ani ideologické zásahy, politické rozhodnutia či organizačné zmeny. Od 1. júla 1996 do 31. decembra 1998 bola spolu s ďalšími kultúrnymi inštitúciami mesta začlenená do Hornoliptovského kultúrneho centra a zbavená právnej subjektivity. Tento experiment sa neosvedčil a 1. januára 1999 knižnica opäť nadobudla právnú subjektivitu a jej zriaďovateľom sa stal Krajský úrad v Žiline.

Dnes Knižnica GFB v LM pôsobí ako regionálna kultúrna, informačná a vzdelávacia inštitúcia, ktorej hlavným poslaním je budovať a uchovávať univerzálny knižničný fond bez ohľadu na nosič informácií, poskytovať používateľom knižnično-informačné služby a zabezpečovať všeobecný a neobmedzený prístup občanov k informáciám. Plní funkciu verejnej mestskej knižnice pre mesto Liptovský Mikuláš a regionálnej knižnice pre územie okresov Liptovský Mikuláš a Ružomberok Sieť verejných knižníc v regióne Liptov tvorí jedna regionálna verejná knižnica – Knižnica GFB v LM, dve mestské verejné knižnice – Knižnica MSKS Liptovský Hrádok a Mestská knižnica Ružomberok a 77 obecných knižníc. Knižnica GFB v Lipt. Mikuláši patrí do siete verejných regionálnych knižníc, ktorých zriaďovateľom je Žilinský samosprávny kraj.

V regióne Liptov žije takmer 133 000 obyvateľov. Mesto Liptovský Mikuláš s viac ako 33 000 obyvateľov je hospodárskym, administratívnym a kultúrnym centrom regiónu. Má pomerne veľký kultúrno-vzdelávací potenciál predstavovaný 11 materskými, 8 základnými, 1 špeciálnou, 8 strednými a 4 vysokými školami. Ďalším potenciálnym používateľským zdrojom je rozvíjajúci sa turistický ruch s rastúcimi požiadavkami najmä na informačné a iné doplnkové služby knižnice.

Kde nás nájdete ?

V centrálnej budove knižnice na Štúrovej ul. č. 56 sa nachádza úsek beletrie pre dospelých, úsek literatúry pre deti a mládež, multimediálny úsek, riaditeľstvo, ekonomika, metodika, knižnično-informačný servis, akvizícia a katalogizácia. Na ul. 1. mája v historickej budove známej pod názvom Čierny orol sa nachádza úsek náučnej a regionálnej literatúry a úsek dokumentov pre nevidiacich a slabozrakých. Knižnica má aj 2 pobočky, a to na ZŠ Janka Kráľa na sídlisku Podbreziny a na ZŠ na Nábřeží Dr. Aurela Stodolu.

V súčasnosti poskytujeme:

- ↳ Výpožičné služby – absenčné výpožičky kníh a periodík:
 - absenčné výpožičky špeciálnych dokumentov pre nevidiacich a slabozrakých,
 - prezenčné výpožičky kníh a periodík,
 - prezenčné výpožičky GP, CD, MG a CD-ROM,
 - rezervovanie žiadaného dokumentu,
 - prolongáciu – predĺženie výpožičnej doby už požičaného dokumentu,
 - MVS.
- ↳ Bibliograficko-informačné služby – elektronický on-line katalóg knižničného fondu:
 - poskytovanie faktografických a bibliografických,
 - informácií z vlastných primárnych a sekundárnych prameňov a databáz,
 - prístup do elektronickej formy zbierky zákonov,
 - prístup na internet a do externých databáz,
 - reprografické služby.

K 31. 12. 2003 sa v KF nachádzalo 82 453 kn. j.

V priebehu daného roka do fondov pribudlo 2 278 kn. j. za takmer 579 000 Sk.

Evidovali sme 6 230 registrovaných používateľov, toto číslo má žiaľ zostupnú tendenciu.

Naopak výpožičky za 1 rok vzrástli o viac ako 20 000 a dosiahli číslo 251 000, z toho prezenčné výpožičky 35 500.

Tieto čísla môžeme spriemerovať a dostaneme 7,6 výpožičky na 1 obyvateľa a 40,3 výpožičky na 1 čitateľa. Obrat fondu je 3,04.

V r. 2003 navštívilo knižnicu viac ako 93 000 ľudí. Priemerná denná návštevnosť bola 430 osôb.

Vysokú úroveň majú naše kultúrno-výchovné a vzdelávacie podujatia. V minulom roku pracovníčky knižnice zorganizovali 302 BIV, exkurzií, slávnostných zápisov, besied, rôznych tematických podujatí, kvízov, výstav a pod., na ktorých sa zúčastnilo 8 a pol tisíc návštevníkov.

Na význame naberá poskytovanie bibliografických a faktografických informácií. Vlni sme ich registrovali takmer 28 000. Tu treba podotknúť, že poskytované informácie sú evidované automatizovaným knižničným systémom PC-LIB, v ktorom sa realizujú všetky knižnično-výpožičné a informačné činnosti. Zautomatizované sú všetky úseky knižnično-informačných služieb, okrem pobočiek. Veľkosť databázy automatizovaného

knižničného systému PC-LIB dnes odhadujem na 850 MB, s ročným prírastkom 150 MB.

Aj keď posledné roky z finančného hľadiska knižnici veľmi neprajú, predsa len sa nám podarilo v minulom roku opraviť fasádu budovy, deba-rierizovať vstup do knižnice a v jarňých mesiacoch tohto roku sme zre-konštruovali prízemie centrálnej budovy, čím sme vytvorili multimedialne centrum, v ktorom sa do jedného celku spojila čítareň novín a časopisov, s verejným prípojným miestom na internet, úsekom hudobných dokumentov a reprografickými službami.

Za každým jedným číslom, ktoré tu dnes odznelo, za každou službou, ktorá bola zrealizovaná a aj v týchto chvíľach je poskytovaná, musíme vi-dieť človeka. My knihovníci si automaticky predstavíme čitateľa – použí-vateľa. Ale ja teraz konkrétne myslím na 15 odborných pracovníčok kniž-nice, z ktorých mnohé, keďže priemerný vek je 44,5 roka, venovali práci v knižnici mnoho statočných rokov, či dokonca celý svoj profesionálny život.

O pár dní si pripomenieme 175. výročie založenia 1. verejnej knižnice na Slovensku v Liptovskom Mikuláši G. F. Belopotockým. Pripomenieme si ju s vedomím jej dôležitosti a významu, ktorý prekročil rámec lokálnej alebo regionálnej knižnice. Jej vznik a 14 ročné úspešné účinkovanie bolo nezvyčajne silnou ideovou vzpruhou pre zakladanie a pôsobenie knižníc nového typu, knižníc, ktorých dvere sa otvorili pre každého, kto sa mohol a chcel v nich učiť a naučiť sa kultúrnejšie myslieť, pracovať, žiť.

Dnešná mikulášska verejná knižnica prešla od Belopotockého čias dlhú cestu – reálne i obrazne. Snaží sa držať krok s vývinom spoločnosti a uspokojovať jej kultúrne, informačné a vzdelávacie požiadavky. Vždy sa budeme hrdo hlásiť k menu svojho zakladateľa a rozvíjať jeho ideu. Dnes, keď za všetkým vidíme len peniaze a keď všetko musí prinášať okamžitý ekonomický prínos, to knižnice so svojím poslaním nemajú ľahké. Ale ľahké to predsa nemal ani Belopotocký. Vo vyspelej kultúrnej spoločnosti s vysokou vzdelanostnou úrovňou občanov majú verejné knižnice svoje pevné miesto a určenú úlohu. Mikulášska verejná knižnica aj vzhľadom na historický odkaz svoje miesto a úlohu v spoločnosti pozná veľmi dobre, spoločenská požiadavka je jasná, tak si držíme navzájom palce, aby každý, kto môže a chce sa učiť a naučiť kultúrnejšie myslieť, pracovať, žiť mohol nájsť a otvoriť dvere do knižnice.

POČIATKY BIBLIOGRAFIE V KNIŽNICI G. F. BELOPOTOCKÉHO

Ivona Salajova – Mária Michuiková

Písal sa rok 1968, kedy Okresná **knižnica začala systematicky pracovať na vydávaní bibliografie**. Táto práca bola pridelená katalogizátorke, pretože vzhľadom na malý počet pracovníkov nemohol spracovávanie bibliografie vykonávať jeden pracovník ako samostatnú činnosť. Bibliografie sa v tom čase vydávali pri príležitosti rôznych politických a kultúrnych výročí výberom literatúry z fondov Okresnej knižnice.

Až 5 rokov neskôr, v r. 1973 začalo v knižnici **samostatne pracovať oddelenie politickej a náučnej literatúry**. Jeho súčasťou sa stal úsek **regionálnej literatúry**, ktorý pokračoval v práci s regionálnou literatúrou a vydávaní bibliografie. **Hlavnou úlohou** už vtedy bolo získavať, spracovávať a uchovávať regionálne dokumenty, zostavovať bibliografické súpisy a poskytovať adresné bibliografické informácie.

Od toho času prebiehala excerpčia regionálnej a ústrednej tlače. Excerptá po klasickom spracovaní slúžili ako prvotný podklad pre menné, systematické či miestopisné kartotéky, kartotéku osobností a udalostí. Zároveň tvorili cenný zdroj prameňov pre zostavované regionálne a nadregionálne tematické a personálne bibliografie, kalendáre výročí. Z bázy výstrižkov zasielaných Pražskou informačnou službou začína pracovisko budovať tematické **albumy** regionálneho zamerania, teda regiónu celého Liptova.

Rok 1982 je rokom, kedy je život Liptova prvý krát zaznamenaný tlačennou podobou bibliografickej **ročienky**. Odvtedy, s úmyslom retrospekcie, vydávame „Liptov v tlači“.

V roku 1995 vzniká v organizačnej štruktúre knižnice pracovisko **Knižnično-informačný servis**, v rámci neho 2 pracovníčky v kumulovaných funkciách plnia bibliograficko-informačné úlohy, sledujú a odborne spracovávajú dianie vo všetkých sférach spoločenského, kultúrneho, hospodárskeho, jednoducho každodenného života a uchovávajú tak mnoho cenných informácií pre budúcnosť. Sledovať región Liptova pritom znamená venovať pozornosť „hornému“ i „dolnému“ Liptovu – teda podľa územného členenia od r. 1996 okresu Liptovský Mikuláš i novovzniknutému okresu Ružomberok.

Rok 1996 – knižnica štartuje novú etapu – začína budovať počítačom spracovávanú databázu a môže sa popýšiť vlastným knižničným softvérom „ušíťým na mieru“. Zodpovedá potrebám a štandardám v knihovníckej praxi, podstatne mení dávno zaužívané pracovné postupy a spôsob práce.

PC-LIB je navrhnutý a realizovaný formou, ktorá umožňuje evidovať všetky typy dokumentov podľa zásad a pravidiel pre katalogizáciu (AACR2) až po úroveň analytického popisu, vychádza z pravidiel ISBD a UNIMARC,

umožňuje konverziu dát do MARC 21. Popis článkov (z periodík alebo ako častí diela) znamená vlastne elektronické spracovávanie excerpt. Databázu pritom možno doplniť faktografickým údajom, grafickou informáciou (napr. portréty osobností regionálnej bázy dát, erby, vlajky a pečate miest a obcí regiónu, pamätné miesta apod.) a využiť pri tlačených bibliografických výstupoch, tvorbe slovníkov či kalendárií.

Systém vyhľadávania informácií je dôkladne prepracovaný a umožňuje definovať veľký počet registrov riadených slovníkom pre jednotlivé typy dokumentov. Jednoduchý prístup k takto definovaným údajom znamená aj pre bibliografa široké zázemie pri tvorbe bibliografií aj rešerši, ktoré zostavuje. Modul Biblio eviduje, člení a umožňuje triediť vytvorené personálne, regionálne, tematické bibliografie, tlačí samostatný zoznam vybraných objektov alebo bibliografiu ako celok spolu s neobmedzeným rozsahom a počtom registrov vytvorených bibliografom podľa uváženia.

Veľkou pomocou bibliografa sú systémom budované a vyhodnocované výročia autorov a osobností (0. a 5. výročia narodenia, úmrtia) vychádzajúce z údajov pri definovaní autora, osobnosti (modul Definovanie v databáze predstavuje elektronickú podobu klasických menných kartoték s oveľa širšou paletou sledovaných údajov). I v tejto časti automatizovaného systému platí možnosť výberu záznamov pomocou registrov. Selekcioiu možno tak výber obmedziť len na určitý región, obdobie, či profesiu hľadaných osobností podľa zadaných požiadaviek. V tomto module PC-LIBu bibliografické pracovisko bežne zostavovuje rôzne kalendáriá a slovníky, obohatené o registre a rešerše k jednotlivým osobnostiam, ilustračnú dokumentáciu alebo sprievodné slovo.

Automatizácia a určité technické vybavenie je základný krok na ceste dobou charakterizovanou ako informačná. Knižnica nemá za cieľ plniť funkciu výpočtového strediska, aj keď elektronický spôsob uchovávaní informácií je dnes bežnou súčasťou života. Dokumenty, knihy, tie klasické sú nenahraditeľné. Preto – v našom bibliografickom pracovisku máme cieľ – ak nám to okolnosti (hlavne tie finančné, potom i technické) čo len trochu dovoľujú, svoju niekedy i niekoľkomesačnú prácu okrem elektronickej podoby v databáze prezentovať verejnosti tiež tlačenou podobou.

Takto v súčasnosti vychádzajú periodiká, výberové odporúčajúce, tematické alebo personálne bibliografie (z posledných: Andrej Plávka, Štefan Rysula, Martin Rázus, Ja som Lipták rodom) i bibliografické letáky, kalendáriá, slovníky (napr. Slovník výtvarných osobností Liptova), prírastky nových kníh, informačné bulletiny. Konceptiu tvorby personálnej a regionálnej bibliografie v automatizovanom knižničnom systéme cez PC-LIB sme vypracovali v roku 1998.

V r. 1996 sme sa podieľali na príprave bibliografie miest a obcí Slovenska pre Maticu slovenskú. Pripravené materiály sme využili nasledujúci rok vo vydané Bibliografii miest a obcí Liptova

Rok 1998 prináša knižnici pripojenie na internet. Pre nás bibliografov to znamená opäť väčšie možnosti odbornej práce.

V roku 1999 začala Knižnica G. F. Belopotockého v Liptovskom Mikuláši zabezpečovať napriek svojmu regionálnemu charakteru krajskú koordináciu bibliografickej činnosti v Žilinskom kraji a metodicky usmerňovať činnosť jednotlivých bibliografických pracovísk. Stalo sa tak po dohode s Krajskou štátnou knižnicou v Žiline a NBÚ SNK v Martine. Túto garanciu sme zabezpečovali našim bibliografickým pracoviskom do júna 2001.

V jubilejnom roku 2000 sa v Liptove stretli „všetci Liptáci sveta dobrej vôle“ – konalo sa „Svetové stretnutie Liptákov“. Pri tejto príležitosti sme sa ujali zostavenia „Biografie osobností Liptova“, ktorá predstavovala súpis osobností regiónu, a zároveň zámer dosiahnuť postupne kompletne anotovanie jednotlivých menných hesiel s cieľom perspektívneho vydania už kompletnej „Biografie...“ na CD-ROM.

Zámerom príspevku nie je vymenovať či detailne chronologicky uviesť, čo sme dokázali, vydali, koľko ľudí plných entuziazmu sa podieľalo na výsledkoch. Svojou prácou sa už podpísali.

Dnes plníme funkcie dokumentačného, odbornoporadenského, bibliograficko-informačného a vzdelávacieho zamerania v svojej územnej pôsobnosti.

V zmysle kumulácie a cirkulácie v organizačnom zaradení svojej knižnice plníme niekoľko úloh – podieľame sa na zabezpečovaní bibliografickej a edičnej činnosti, výpožičných služieb, poskytujeme bibliograficko-informačné služby individuálnym aj kolektívnym používateľom (vrátane mestských a obecných knižníc svojho regiónu), ktorí využívajú regionálnu bibliografiu čoraz intenzívnejšie, širokej laickej i odbornej verejnosti, v neposlednom rade študentom, pretože regionálna tematika je jednou z častých tém referátov, seminárnych a diplomových prác, zabezpečujeme konzultácie v informačných pracoviskách knižnice a spracovávame rôzne informačné materiály, realizujeme rešeršné služby, zabezpečujeme analytické spracovávanie náučných a regionálnych dokumentov, sledujeme a biograficky spracovávame údaje o osobnostiach liptovského regiónu, automatizovane spracovávame:

- ↳ súbežnú regionálnu bibliografiu, čoho výsledkom sú vydávané ročenky,
- ↳ retrospektívnu regionálnu bibliografiu s analytickým rozpisom,
- ↳ personálne a tematické bibliografie, kalendáriá, medailóny a slovníky,
- ↳ budujeme a spracovávame albumy výstrižkov z excerpovaných regionálnych a nadregionálnych prameňov,
- ↳ spracovávame systematické, tematické, zemepisné kartotéky, kartotéky regionálnych osobností,

- ↳ budujeme regionálny fond, poskytovaný na prezenčné výpožičky,
- ↳ aj na základe zákona o povinnom výtlačku archivujeme a strážime regionálne periodiká a dokumenty.

Pripomíname významné výročia udalostí a osobností regiónu, pomáhame vytvárať a upevňovať informačnú gramotnosť detí i dospelých prostredníctvom bibliograficko-informačných služieb, publikačnej, edičnej a informačnej činnosti.

Tešíme sa zo spolupráce s kolegami z iných knižníc, máme radosť z ohlasov ľudí mimo našu profesiu, ktorí javia záujem a kontaktujú nás so žiadosťou o zaslanie titulov vydaných našim bibliografickým pracoviskom.

V širšom regióne spolupracujeme s obecnými knižnicami a úradmi, máme viac než len profesionálne vzťahy s miestnymi kultúrnymi inštitúciami.

Chceme stále viac. Je dobre mať vyššie ciele. Keby sme sa uspokojili s dosiahnutým, z čoho by sme my, knihovníci-bibliografi žili?

Sme radi a sme hrdí, že sa tohtoročné Kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografov 2004 nieslo v znamení významných výročí a bolo spojené s menom tak dobre známym a nám tak blízkym.

Vzdávame poctu človeku. V spolupráci s Mgr. D. Fiačanovou, pracovníčkou Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši vydávame personálnu bibliografiu, ktorá pripomína 175. výročie založenia Prvej požičovacej bibliotéky na Slovensku. Pripomína 210. výročie narodenia a 130. výročie úmrtia Gašpara Fejérpataky-Belopotockého. Vzdváme poctu Gašparovi Fejérpataky-Belopotockému.

MÍLNIKY REGIONÁLNEJ BIBLIOGRAFIE VO VEREJNÝCH KNIŽNICIACH VÝCHODNÉHO SLOVENSKA

Elena Kolivošková

Môj príspevok mal mať spočiatku čisto odborný charakter, ale keďže som bola spolupútničkou regionálnej bibliografie vo verejných knižniciach na jej dlhoročnej ceste, nedá mi, aby som tieto riadky nepodfarbila trochu aj osobnými reflexiami. Taktiež dodávam, že tento príspevok bude aj o spolupráci regionálnych bibliografov, lebo na tejto spolupráci bola vybudovaná regionálna bibliografia vo verejných knižniciach východného Slovenska.

Svojho času, keď som začínala písať príspevok, sediac nad zhromaždenými dokumentmi a rozmýšľajúc, kde začať, začula som v dialke z rádia slová piesne známeho českého speváka Václava Neckára „Koukám jak ten čas letí...“ a ja som si vtom momente uvedomila, že už je to veru dosť rôčkov, keď som ako mladá absolventka nastúpila pracovať do Okresnej knižnice v Žiline. Ani vo sne by ma nenapadlo, že sa mi ujde bibliografický úsek. Musím podotknúť, že bibliografiu sme v škole nikdy nemali radi, hoci nám prednášala vynikajúca pani profesorka Anna Javorčíková. Vlhupla som do nej „obidvoma nohami“ a začala sa rozhliadať, od koho nabráť rozumy, lebo regionálna bibliografia bola vtedy v okresných knižniciach na Slovensku v plienkach. Moja pozornosť sa zamerala na východ republiky, kde už regionálna bibliografia v ľudových knižniciach zaznamenávala prvé výsledky, a to v OK Rožňava, OK Prešov, OK Poprad, OK Michalovce a v Krajskej knižnici Košice. A lak moja prvá služobná cesta zamierila na východ, do OK Prešov, kde do tajov regionálnej bibliografie ma zasvätil kolega bibliograf. To som ešte netušila, že začiatkom sedemdesiatych rokov ma osud zaveje do Košíc a ja budem svedkom následných udalostí:

Začiatok cesty

V Krajskej knižnici v Košiciach v druhej polovici šesťdesiatych rokov sa činnosť na bibliografickom úseku rozšírila o novú náplň – spracovávanie regionálnej literatúry. V tejto súvislosti sa vytvorilo oddelenie bibliografie s rozšíreným počtom pracovníkov pre činnosť s regionálnou bibliografiou. Zároveň Krajská knižnica v Košiciach prebrala od Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach povinnosť poskytovať špecializovanú metodickú pomoc bibliografickým pracoviskám okresných knižníc vo Východoslovenskom kraji. V druhej polovici šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov mala už každá okresná knižnica jedného, alebo dvoch pracovníkov na komplexné zabezpečenie bibliografických služieb. V niektorých okresných knižniciach bola funkcia bibliografa kumulovaná s činnosťou na oddelení politickej literatúry.

V Krajskej knižnici v Košiciach sa systematická práca na spracovávaní a zverejňovaní regionálnej bibliografie začína formou bibliografických ročeniek v roku 1968, vtedy bola vydaná Bibliografická ročenka mesta Košice 1967. Od roku 1969 sa začalo so spracovávaním aj okresu Košice-vidiek. Práca bola organizovaná tak, že podstatná časť záznamov sa získavala vlastnou excerpciou regionálnej tlače a Časť spracovávaním výstrižkov Pražskej informačnej služby.

Po nadobudnutí niekoľkoročných skúseností v krajskej knižnici, ukázala sa potreba spracovávať a sprístupňovať regionálne informácie v bibliografických ročenkách vo všetkých okresných knižniciach Východoslovenského kraja. Do kooperačných vzťahov na koordinovanom spracovávaní regionálnej bibliografie vstúpili aj SVK Košice a SVK Prešov.

Míľnik prvý

Po niekoľkých poradách ŠVK Košice, ŠVK Prešov a KK Košice, ktoré boli venované koncepčným a organizačným otázkam budovania systému regionálnej bibliografie v kraji, došlo od začiatku roka 1976 k realizácii projektu. Každé kooperujúce pracovisko dostalo súbory materiálov, na základe ktorých malo postupovať pri práci, aby sa dosiahla jednotnosť foriem práce a metodicky pracovných postupov.

Súbor obsahoval materiály:

1. zoznam novín a časopisov excerpovaných pre regionálnu bibliografiu Východoslovenského kraja.

Zoznam obsahoval pôvodne 579 titulov periodík s označením, ktorá knižnica bude príslušný titul excerpovať. ŠVK Košice excerpovala 271 titulov, plus ďalšiu zborníkovú literatúru a ostatnú neperiodickú literatúru, ŠVK Prešov 80 titulov periodík a miestnu tlač prešovských inštitúcií, Krajská knižnica v Košiciach excerpovala 87 titulov periodík, miestnu neperiodickú a ostatnú tlač z územia mesta Košice a okresu Košice-vidiek. Okresné knižnice spracovávali okresné noviny, závodné noviny, iné regionálne časopisy a drobnú tlač. V priebehu rokov sa excerpácia jednotlivých knižníc rozširovala s nárastom nových titulov periodickej a neperiodickej tlače.

Súbor materiálov ďalej obsahoval:

2. vzory bibliografických záznamov rôznych druhov regionálnych materiálov,
3. pomôcku pre klasifikovanie záznamov (podľa MDT),
4. prehľad delby práce medzi kooperujúcimi knižnicami,
5. schému triedenia záznamov v bibliografických ročenkách (Vtedy ešte tematické.),
6. inštrukcií o postupe prác pri zostavovaní bibliografických ročeniek.

Záznamy v tomto období sa vymieňali rozmnožené cyklostylom alebo voskovými blanami v príslušnom počte poštou.

V počiatočnom období spolupráce bola venovaná veľká pozornosť zo strany Krajskej knižnice v Košiciach metodickéj pomoci bibliografickým pracoviskám v okresoch, či už formou metodických návštev, pravidelných porad, alebo priamou konkrétnou pomocou pri zostavovaní ročeniek. Na pracovných poradách sa robili čiastkové hodnotenia spolupráce, stanovovali sa termíny ukončenia jednotlivých prác a určovali sa nové úlohy. V roku 1979 na seminári po trojročnej bilancii spolupráce sa konštatovalo, že systém koordinovaného spracovávanía regionálnej bibliografie aj napriek niektorým ťažkostiam sa rozbehol naplno a slúži cieľom a úlohám obsiahnutým v pôvodnej koncepcii. Svedčili o tom aj prvé plody spolupráce – **výstava regionálnych bibliografií, vrátane ročeniek spolupracujúcich knižníc**, vydaných za trojročné obdobie.

Ďalšia naša spolupráca pokračovala aj v nasledujúcich rokoch. Vydávanie ročeniek však v klasickej forme z finančných dôvodov v niektorých okresných knižniciach nebolo možné, preto knižnice pristúpili k náhradným riešeniam uchovávanía regionálnych záznamov napr.: formou kartoték alebo strojom písaných pracovných ročeniek v malom počte exemplárov.

Míľnik druhý

Vývojové tendencie smerovania slovenskej bibliografie poznačili aj naše ročenky; upustilo sa od tematického radenia záznamov v ročenke, ktoré sa nahradilo radením podľa MDT. Taktiež sa menila aj forma záznamu, anotácie nahradili predmetové heslá. V priebehu rokov sa upravovali aj zoznamy excerpovaných novín a časopisov.

Míľnik tretí

Začiatok deväťdesiatych rokov bol v znamení nástupu počítačovej techniky do knižníc. Vzhľadom na dlhotrvajúcu absenciu ústredne vyvinutého bibliografického programu, pristúpilo sa na východe Slovenska k vývoju programu BIBLIS. S týmto programom začali pracovať všetky naše spolupracujúce knižnice (okrem vedeckých) od roku 1994. Vydávanie ročeniek v klasickej forme sa podstate zastavilo, záznamy sa ukladali do databáz, export a import záznamov prebiehal formou kopírovania na diskety, neskôr FTP prístupom. Musím zároveň podotknúť, že v priebehu týchto rokov bolo vydané v rámci možností mnoho cenných bibliografií regionálneho charakteru na rôzne témy. V dôsledku úzkej odbornej špecializácie ŠVK Košice na príslušné vedné odbory, Verejná knižnica Jána Bocatia (premenovaná Krajská knižnica) prevzala na seba väčšinu titulov zo zoznamu excerpovaných novín a časopisov.

Napriek tomu, že v roku 1996 sa Východoslovenský kraj rozdelil na Košický kraj a Prešovský kraj, spolupráca knižníc pokračovala naďalej v nezmenenej intenzite.

Mířník štvrtý

Rok 2004 priniesol pre regionálnu bibliografiu množstvo zmien. Program BIBLIS mal byť nahradený programom BIBUNI, resp. CLAVIOM. Do hry však vstúpila Slovenská národná knižnica s projektom Knižnično-informačného systému tretej generácie (KIS 3G). Začal sa čítať ako reálny dávný sen mnohých bibliografov – kompatibilita regionálnej a slovenskej národnej bibliografie. Slovenská národná knižnica ponúkla program VIRTUA. Pri rozhodovaní, ktorým smerom sa pri výbere programu uberať, nám bol nápomocný Národný bibliografický ústav SNK, najmä jeho riaditeľ dr. Miloš Kovačka. Udalosti nabrali rýchly spád, rozhodli sme sa pre VIRTUU.

V súčasnosti prebieha konvertovanie údajov so systému BIBLIS do programu VIRTUA. Naši bibliografi prešli školením a získali certifikáty oprávňujúce pracovať v tomto systéme. A to je už o budúcnosti.

Nedá sa mi nezhodnotiť pri tejto príležitosti aj inú stránku spolupráce východoslovenských verejných knižníc. Myslím tým medzilidské vzťahy. Ja osobne som hrdá na to, že som poznala mnoho skvelých bibliografov, mohla som pracovať po boku mojich najbližších kolegov v tých rokoch dr. Vladimíra Chmelára a p. Ladislava Sotáka. Je to veru dobrý pocit, že v každom okresnom meste na východnom Slovensku mám priateľku – spriaznenú bibliografickú dušičku. Bohužiaľ, niektoré kolegyne nám už odišli na večnosť, ale zostalo po nich kus poctivej práce.

Čo dodať na záver, len dokončiť časť refrénu pesničky Václava Neckára o letiacom čase a s „upokojením“ konštatovať: „každému letí, tak čo bych se bál“ a priať si, aby bol ten čas k nám a taktiež k regionálnej bibliografii na východnom Slovensku zhovievavý a priniesol ešte mnoho pozitívneho.

KNÍŽNICA MATÚŠA BLAHU – VÝSLEDKY VÝSKUMU

Daniela Fiačanová – Vladimír Fereňčík

Na dnešnom kolokviu sa chceme podeliť s poznatkami a problémami získanými pri inventúre respektíve pri rekonštrukcii seniorálnej historickej knižnice Matúša Blahu.

Na začiatok niekoľko informácií, kto je Matúš Blaho. Rodák z Turca – osobnosť Liptova. Je to osobnosť, ktorého životom a dielom sa môžeme inšpirovať i dnes. Životný portrét Matúša Blahu dostal svoju ustálenú podobu v nekrológu Gašpara Fejérpataky-Belopotockého už v roku 1837. Spomedzi životopisných dát a faktov vyčnievajú v nekrológu emocionálne ladené charakterizačné prvky dlhoročného vrbicko-svätomikulášskeho kazateľa s dôrazom na jeho v mieste žitia dôležité zásluhy. Belopotocký pripojil k životopisu aj bibliografiu Blahových kázni vydaných tlačou a časť testamentu, v ktorom 11 bod znie:

„Svoju velikú znamenitými dielami ozdobení knihovníu poručil Liptovskému Senioratu tak, aby každý kňaz i učiteľ školy z nej knihy vypožičiavať si mohol“.

Matúš Blaho sa narodil začiatkom augusta 1772 v Turčianskej Bystričke a pokrstený bol 18. augusta 1772 v artikúlárnej cirkvi v Necpaloch. Blahovská rodina v Bystričke bola početná. Základnú školu vychodil v rodnej Bystričke. Počas jeho detstva sa významne zmenili politické i náboženské pomery. Roku 1781 vydal panovník Jozef II. tolerančný patent. Na tomto základe mohol byť obnovený martinský evanjelický zbor, kde patrila i Bystrička. Od roku 1784 tu účinkoval kňaz Ondrej Plachý, vynikajúci osvietený vedec a spisovateľ, ktorého zásluhou bol nadaný Matúš Blaho poslaný študovať do Kremnice, Banskej Bystrice, Bratislavy a teológiu študoval vo Wittenbergu. Aby získal prostriedky na ďalšie štúdium s cieľom pôsobiť ako profesor, prijal miesto vychovávateľa v rodine Štefana Zerdahelyho. Práve vtedy vrbicko-svätomikulášsky evanjelický cirkevný zbor prostredníctvom svojho chorého farára Emericha Berzevického poslal prosbu do Bratislavy, aby do zboru poslali svedomitého, vzdelaného kaplána-diakona, ktorý by mohol viesť zborovú prácu počas jeho choroby. Pozvanie prijal Matúš Blaho, pretože túžil poznať zborovú prácu. Dohoda bola určená na pol roka. Ordinovaný za kňaza bol cestou do Liptovského Mikuláša v Modre, aby chorý domáci farár Berzevický nemal starosti. Cestou do Liptova navštívil svojich príbuzných v Bystričke pri Martine. Asi 12 dní účinkoval Matúš Blaho po boku Berzevického. Vysilený, chorý Berzevický zomiera a mladý Matúš Blaho sa sám ujal správy veľkého zboru ako administrátor. Vrbicko-svätomikulášsky zbor spoznal výborné vedomosti, vzdelanie a schopnosti mladého kňaza a hoci vtedy kandidovalo šesť skúsených farárov na miesto zborového farára, jednohlasne si vyvolili za svojho duchovného vodcu Matúša Blahu, ktorý

sa zriekol profesorskej dráhy a stal sa takmer na 40 rokov – predným slova Božieho kazateľom. Zbor mal vtedy 6000 cirkevníkov a skladal sa z matkocirkvi (Vrbica a Mikuláš) a 13 filií.

Matúš Blaho v duchovnej službe vynikal ako kazateľ, vynikal sociálnym čínením. Do pokladnice duchovnej literatúry prispel vydaním siedmich kázňových publikácií, vlastnil bohatú osobnú knižnicu, založil vdovsko-sirotský ústav Liptovského seniorátu. Všetky svoje úspory venoval na podporu dobročinnosti – podporu vdov, sirôt, bedárov, ale aj na podporu slovenskej literatúry a kultúry, na podporu stavieb škôl, kostolov. Liptovské bratstvo si ho ocenilo voľbou za liptovského seniora, ktorým bol až do smrti.

Dvakrát kandidoval za superintendenta preddunajského dištriktu. Počas jeho účinkovania v zbere sa úradné cirkevné dokumenty, zápisnice miesto latinčiny začali písať po slovensky.

Zomrel na dlhotrvajúcu chorobu (astmu) dňa 21. marca 1837 v Lipt. Sv. Mikuláši, kde je i pochovaný.

Knižnica Matúša Blahu

Podľa Blahovej testamentálnej vôle správcom jeho osobnej knižnice sa stal „*velebný evanjelický Liptovský Seniorát*“. Po jeho smrti knižnica dostala meno **Blahovská kňazská knižnica evanjelického a. v. seniorátu liptovského**, čo dokumentuje aj neskoršia pečiatka, ktorú dal zhotoviť seniorát. Časť kníh je opečiatkovaná touto pečiatkou. Liptovský seniorát opatroval Blahovu knižnicu ako vzácne dedičstvo, lenže register pôvodných kníh sa dodnes neobjavil a tak nevieme povedať, čo sa podarilo zachovať z pôvodného rozsahu dodnes. Blahova knižnica sa dopĺňala knihami podpísanými M. M. Hodžom, Jánom Borbisom, B. Baltíkom. Po smrti farára Samuela Peressényiho dostal sa do knižnice jeho knižný fond. Ďalší knižný fond je značený podpismi J. B. Horváth. V rokoch 1950–51 na základe nového územného usporiadania vznikol nový Liptovsko-oravský seniorát a knižnica oravského seniorátu sa stala súčasťou Blahovskej kňazskej knižnice.

Knižnica bola od čias účinkovania Matúša Blahu v Liptovskom Mikuláši súčasťou farskej kancelárie až do roku prestavby fary z bytových priestorov na priestory cirkevného zboru – vo fare bola zriadená školská trieda (5. ročník), kancelária učiteľa, zborové miestnosti pre Nedeľnú školu, neskoršie byt kostolníka a Blahovská kňazská knižnica (knižný fond) bol preložený do kancelárie učiteľa. Až v 70-tych rokoch minulého storočia sa o knižnicu začala zaujímať Matica slovenská a seniorát hľadal knihovníka. V 80-tych rokoch bol knihovníkom farár Štefan Jakoby z Jasenovej, ktorý vykonal záslužnú prácu, keď vtedy prítomný knižný fond Blahovskej knižnice zapísal aj s oravským knižným fondom. Vytvoril skupiny podľa tematického obsahu a prikročil ku katalogizácii. Vytvoril abecedný zoznam autorov v každej skupine a zároveň s ním vecný zoznam tak,

že na katalogizačných lístkoch vecného zoznamu nájde bádateľ autora knihy, jej inventárne číslo, aby ju mohol vyhľadať. V rokoch 1985–1987 spracoval pasportizačnú správu Jozef Kasanický, bývalý riaditeľ Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši. Podľa prírastkovej knihy a spracovaných katalógov (prírastkový a predmetový) knižný fond Blahovskej kňazskej knižnice mal obsahovať 904 spracovaných a 256 nespracovaných zväzkov spolu 1160 zväzkov.

Na základe vzájomnej dohody medzi Seniorským úradom Liptovsko-oravského seniorátu a Múzeom Janka Kráľa bola uskutočnená fyzická inventúra Blahovskej kňazskej knižnice. Dlhé roky bola umiestnená na starej fare v priestoroch Cirkevného zboru Liptovský Mikuláš pod nie veľmi dôsledným dohľadom. Rôznymi strastiplnými cestičkami dostala sa cez prízemné priestory Tranoscia a. s. na prechodnú dobu do priestorov bývalej pošty v Liptovskom Hrádku-Dovalove, odtiaľ na balkón Kultúrneho domu v Liptovskom Hrádku-Dovalove a za nejaký čas do priestorov zborového domu Cirkevného zboru Liptovský Hrádok-Dovalovo.

Prišiel čas pokračovať v prerušenej práci farára Štefana Jakobyho. Nanovo sa urobila fyzická inventúra a bolo zistené, že chýba 98 zväzkov zapísaných kníh. Pretože našou snahou je skompletizovať, čo najlepšie a najzodpovednejšie Blahovskú kňazskú historickú knižnicu, vykonáva sa prieskum vo farských knižniciach, či sa tam nenachádzajú chýbajúce knihy.

Dodnes sa podarilo objaviť približne 20 kníh zapísaných a 119 kníh s vlastnoručným podpisom alebo s pečiatkou Blahovskej kňazskej knižnice, ktoré patrili do historickej knižnice.

Popri inventúre Blahovskej kňazskej knižnice a vyhotovení nových katalogizačných lístkov Liptovsko-oravský seniorát usporiadal aj všetky svoje archívne písomnosti, ktoré sa nachádzajú toho času v 220 archívnych krabiciach. Celkový finančný obnos len priamych nákladov/materiál, odmena za brigádnickú prácu, nábytková zostava / vložený seniorátom do tejto akcie predstavuje doposiaľ 170 000 Sk.

Tejto veľkej úlohy s cieľom dokončiť pôvodný zámer sa ujal senior Liptovsko-oravského seniorátu Mgr. Vladimír Ferenčík s ochotnými spolupracovníkmi, keď svojho času prehlásil, že knižnica a archívne dokumenty seniorátu budú presunuté na stabilné miesto jedine ako zriadené. Toho času sa všetko nachádza už v spomínanom zborovom dome Cirkevného zboru Liptovský Hrádok-Dovalovo a nakoľko sa v lete 2004 Seniorský úrad presťahoval do Liptovského Mikuláša, je zámerom, aby knižnica a archívne dokumenty seniorátu boli presťahované podľa možnosti do zborového domu Cirkevného zboru Liptovský Mikuláš a naplno sprístupnené bádateľskej verejnosti.

Blahovská kňazská knižnica bola taktiež predstavená v jeseni 2003 v náboženskej relácii Slovenskej televízie Televízny posol. Voleným

seniorálnym archivárom je v súčasnosti Stanislav Žiška, zborový dozorca Cirkevného zboru Hybe, ktorý nad vzácnym darom drží ochrannú ruku.

Všeobecne sa dá povedať, že knižnica je súborom teologickej a kresťansko-náboženskej literatúry. Knihy sú delené: praktická teológia, systematická teológia a filozofia, biblická teológia, dejiny, právo, rôzne. Najstaršia kniha je datovaná rokom 1614. Knihy sú v jazyku latinskom, nemeckom, maďarskom, starej češtine, srbo-chorváčtine, slovenčine. Keďže naša práca nie je ešte ukončená, nedá sa zhodnotiť súčasný rozsah knižnice, časová skladba fondu, obsahová skladba fondu. Po rekonštrukcii Blahovskej kňazskej knižnice, spracovanej aj v elektronickej podobe by sme chceli uvedení knižnicu zaradiť medzi historické knižnice Slovenska.

Ó Hospodine, pomáhaj! Ó Hospodine, popraj zdaru! Žalm 118, 25

celý život určitou teologickou linií, svou pevnou luteránskou víru, o které byl přesvědčený, že je správným a pravdivým biblickým křesťanstvím. V tomto duchu všude pracoval, v tomto duchu vydával svá díla. V létě roku 1611 se po vzoru jiných studentů vydal na několikaměsíční putování po Čechách. Chtěl poznat hlavní zemi království českého a tak křížem krážem cestoval po Čechách.

Ještě v roce 1611 Třanovský zakotvil jako pomocný učitel na gymnáziu v Praze na Malé Straně při kostele sv. Mikuláše. Třanovského životopisci často uvádějí trojí spojitost osobnosti Třanovského se jménem sv. Mikuláše. První setkání bylo v Praze, druhé v Bielsku, kde působil v kostele sv. Mikuláše a poslední etapu svého života prožil v Liptovském sv. Mikuláši. Malostranské gymnázium bylo vedeno ve wittenberském duchu. Třanovský v Praze navazoval styky s evangelickými kruhy, ale následující rok už ho zastihl v Třeboni. Stal se domácím vychovatelem Adámka, syna Jana Jiřího ze Švamberka. Tato změna má logiku. Páni ze Švamberka byli stejně vyznání, evangelickou církev podporovali. Když potřebovali vychovatele nejen pro svého chlapce, ale i další šlechtické synky, obrátili se na malostranskou školu a ta vyslala právě Třanovského. Třanovský nevystoupil ze svazku školy, jejíž příznivci byli Švamberkové a po roce se tam vrátil.

Pražské prostředí mělo na Třanovského velmi podstatný vliv. Praha byla centrem vzdělanosti, bylo zde sídlo konzistoře, tedy vrcholných orgánů církve. Působila tu slavná univerzita postavená do služeb církve. Na univerzitě vyučovaly výrazné osobnosti. Jmenujme ty, kteří svými díly ovlivnili pozdější Třanovského tvorbu. Magistr Campanus zvláště silně ovlivnil Třanovského svými latinskými Ódami. Slovák Benedikti krátce před příchodem Třanovského vydal své žalmy v knize Žalmové některé v písně uvedení.

Na přelomu let 1613–1614 se ocitl Třanovský na zhruba ročním pobytu v Holešově. Poprvé se tu stal samostatným učitelem, byl rektorem školy menšího moravského města. Holešov se zapsal do dějin církve tím, že se zde v roce 1574 sešli „kazatelé a pastýři církví křesťanských Markrabství Moravského“ a přihlásili se „k vyznání víry křesťanské v konfesi augsburské“.

Na počátku roku 1615 přesídlil Třanovský do Meziříčí. Stal se zde nejdříve rektorem školy. 26. května 1615 se oženil s Annou Polany s Polansdorfu, dcerou vzdělaného šlechtice Jiřího Polany z Polansdorfu. Otec nevěsty byl původem z Opavy a studoval ve Vídni, Tübingen, v Heidelbergu a různých univerzitách v Itálii. Roku 1616 se Třanovský stal v Meziříčí farářem. Byl farářem pro velkou náboženskou obec, čítající na 8000 věřících – pro Meziříčí, Krasno a další připojené obce. V Meziříčí má původ mnoho jeho písní a modliteb. Ale Třanovský měl snahu, aby jeho díla sloužila nejen věřícím v okolí Meziříčí, ale církvi celého národa. Proto se pustil do větších literárních prací. Dílo Výklad Zjevení sv. Jana zůstalo

městské církve, což mu úředně nebylo dovoleno. V jakém prostředí vlastně Třanovský působil? Bielsko bylo německé město, s německými kolonisty a s polským okolím. Za říčkou bylo už vysloveně polské město Biala. Úředními jazyky v Bielsku byly němčina a čeština. Těmito jazyky Třanovský kázal v městském kostele a na dvoře Jana Sunegha kázal převážně latinsky a také česky.

Třanovský v Bielsku obnovil literární činnost. Tři roky pobytu v Bielsku potřeboval na to, aby vytvořil 150 žalmů Davidových, 150 latinských ód, které pak vydal na konci svého bielského pobytu. Kopie titulního listu souboru *Odorum sacrarum sive hymnorum ... libri tres* (viz obr. 2) byla získána elektronickou cestou z Univerzitní knihovny ve Wroclavi. Podle informací z MMVS nejsou Třanovského Ódy v českých knihovnách dostupné. Kniha vyšla v r. 1629 v Brzegu. Plán na její zpracování měl Třanovský už v roce 1626. Přestože jako dvorní kazatel a městský farář byl velmi zaměstnán, cítil naléhavou motivaci ve smyslu pomoci církvi v těžkých dobách. 3 knihy ód nebo hymnů mají následující členění: První kniha, která obsahuje 46 ód, se týká slavností církevního roku, jako byly Advent, Vánoce Nový rok. 2. kniha se 36 ódami je věnována hlavně věrouce (Katechismu, desateru, Credo) a zbožnosti v jednotlivých částech dne. V 3. knize jsou v 69 ódách probrány různé lidské ctnosti (např. trpělivost, vděčnost) a abstraktní jevy, jako např. světská marnost a věčnost.

V Třanovského Ódách se projevují různé vlivy. Nejsilnější je vliv bible a teologických autorit, z nichž můžeme jmenovat sv. Ignatia, sv. Bernarda, Tomáše Kempenského nebo Martina Luthera. Pokud čerpá Třanovský z antických klasiků, z Horacia nebo i z Ovidia, přebírá pouze formální stránku, zachovává počet veršů, metrum, ale duch antické poezie opouští, nejvyšší autoritou je mu Písmo. Třetím patrným vlivem je humanistická duchovní lyrika, z českých autorů např. Horatius Hořovský nebo Campanus Vodňanský. K Ódám je připojena teoretická rozprava *Dissertatio brevis et perspicua de Christiano-gentilismo in carminibus ... diligenter vitando*. Zde zdůvodňuje potřebu křesťanské terminologie. Jde v podstatě o barokní argumentaci, upřednostňující křesťanskou tvorbu před starou tvorbou pohanskou.

Na začátku jsme uvedli rok narození Jiřího Třanovského – 1592. Je to shodný rok narození s jinou významnou historickou osobností – s Janem Amosem Komenským. Shodných a styčných bodů v jejich životě a díle bylo více. Oba působili na Moravě, Třanovský v Holešově a Meziříčí, Komenský v Přerově a ve Fulneku, pány obou byli Žerotínové. Třanovský i Komenský utrpěli tragické ztráty svých potomků, oba se ocitli v polském vyhnanství (Třanovský v Bielsku, Komenský v Lešně). Oba psali písně a sestavili kancionály. Byly však mezi nimi i rozdíly. Zásadní rozdíl byl ve vyznání – Třanovský patřil k celonárodní evangelické církvi a Komenský k malé menšině Českých bratří. Mezi těmito konfesemi panovaly

JÁNOŠÍK V REGIONÁLNEJ HISTÓRII TRENČIANSKEHO REGIÓNU

Ludmila Strohnerová

Meno Juraja Jánošíka, rodáka z Terchovej, je pre Slovákov mýtom, žriedlom mnohých povestí, námetom mnohých literárnych, výtvarných, hudobných, filmových a divadelných diel. Je spájané s mnohými prívlastkami ľudový hrdina, kapitán hôrných chlapcov, kuruc, labanec, ale i nevoľník, zbojník a zločinec. Jeho životný príbeh je opradený tolkými legendami, že sa zdá, akoby ani nebol ani skutočný človek. Sú mu pripisované vlastnosti, po akých túžil poddaný ľud i každý statočný človek: osobná statočnosť, smelosť, spravodlivosť, dobročinnosť voči malým a ubiedeným.

Snád i preto poskladať vernú mozaiku jeho života, veľmi krátkeho, dožil sa len 25 rokov, bolo a je i doposiaľ pre historikov, archívárov i autorov diel o jeho živote veľmi náročné, pokiaľ neuplatnili pri jeho písaní len dar svojej fantázie.

Korektná výpoveď o Jurovi Jánošíkovi predpokladá znalosť hospodárskych, politických, náboženských a sociálnych pomerov konca 17. a začiatku 18. storočia na území Uhorska na základe historických prameňov, kroník, matrík, a archívnych prameňov. A tých bolo a je doposiaľ veľmi málo známych a dostupných.

Hoci na viacerých miestach Slovenska, kde žil a pôsobil Juro Jánošík, vznikli pamätné izby, expozície či múzea (Terchová, Liptovský Mikuláš, Ružomberok a ďalšie), je zaujímavé, že väčšinu historických, pôvodných a hodnotných prameňov o Jánošíkovi opatruje Štátny bytčiansky oblastný archív v zámku, kde Jánošík a Uhorčík sa kedysi zdržiavali. Tieto doposiaľ nezverejnené archívne dokumenty v roku 1986 sprístupnil v publikácii archívár **Jozef Kočiš Neznámy Jánošík**. Na základe archívneho výskumu autentických prameňov bytčianskeho archívu uvádza ďalšie poznatky o skutočnom a opravdivom Jánošíkovi, dobe, v ktorej žil a pohútkach jeho konania a svoje tvrdenia opiera o dokumenty ako sú: zápis v cirkevnej matrike vo Varíne, listina o pobyte Jánošíka a Uhorčíka na Bytčianskom zámku, listina o väznení Jánošíka a Uhorčíka v Hrachovskom kaštieli, varínska matrika so zápismi o pokrstení Juraja Jánošíka (25. 1. 1688) a jeho súrodencov, brata Jána (19. 11. 1689), sestry (14. 1. 1687), brata Martina (1692) a brata Adama (13. 10. 1697), záznamy z domanižskej matriky o postrelení Juraja Vrtíka a jeho pochovaní, súdny protokol o pojednávaní – o hrdelnej pravote proti Jánošíkovi v Liptovskom sv. Mikuláši, a v ňom niekoľko samostatných vypočúvaní, ktoré konala Liptovská a Trenčianska stolica v roku 1713, rozsudok nad Jurajom Jánošíkom, výpoveď Tomáša Uhorčíka, rozsudok na Tomášom Uhorčíkom, listiny zo súdnej pravoty proti obyvateľom obce Terchová a ďalšie dokumenty týkajúce sa priamo Juraja Jánošíka alebo jeho rodnej

Stoličný súd ho súdil vo Svätom Mikuláši v dňoch 16. a 17. marca 1713. Súdu predsedal podžupan Liptovskej stolice Ladislav Okolicsányi. Prokurátorom bol Alexander Čemický, úradne prideleným obhajcom Baltazár Palugyay. Prísediacimi boli zástupcovia liptovskej a trenčianskej stolice. Po vypočítaní prokurátor Čemický vystúpil so žalobou, v ktorej žiadal pre súdeného trest smrti. Po ňom nasledoval s obhajobou Baltazár Palugyay. Poukázal na poľahčujúce okolnosti, na mladý vek obvineného, na skutočnosť, že nikoho nezabil ani nezranil. Uviedol, že pri prepade domanižského farára nebol prítomný. Žiadal pre súdeného Jánošíka úplne omilostenie. V druhý deň súdu Jánošíka podrobili trpnému vypočítavaniu, ktoré bolo spojené s mučením.

Potom už stoličný súd vyniesol rozsudok:

„Ponevač podepsaný /Obžalovaný/ Juro Janošak zavrhujúce prikázani jak božske, tak tež zákon krajinsky predto dvema roky dal sa na zbojstvo a vídcem aneb hajtnanem takovým se učinil, který s tými tovariši svými na cestách zastavujúce lidi o statek /Pripravil/, ano jako se z jeho vlastného vyznani zda, jeho tovariši, kde on tež bol prítomný, pána pátera z Domaniže prestrelili a bezbožne zamordovali. Tak též i jinších, jako jest predepsané, zlých skutkov se dopustil. Protož pro takové zlé účinky a prikázáním prestupeni má být na hák na levem boku rehnutý a tak na příklad jinších takových zločincov má být zavesený.“

Popravu mladého dvadsaťpäťročného Jánošíka vykonali ešte v podvečer 17. marca 1713 na mikulášskom popravisku „Šibeničky“.

Prestúpiť pred fórum regionálnych bibliografov a najmä pre liptovskú odbornú verejnosť s témou Juro Jánošík, odborníkov, ktorých poznatky o tejto atraktívnej téme sú iste rozsiahle, je náročné.

K téme Jánošík som sa dostala náhodne už dávnejšie a celkom netradične. Moja záhrada v Hámroch leží na mieste, kde sa odohrala rozhodujúca bitka 3. 8. 1703 medzi kurucmi a labancami a kde bojoval i Juraj Jánošík ako pešiak na strane Františka II. Rákocziho, takže moja zvedavosť dozvedieť sa o tejto bitke, jej priebehu a jej následkoch viac je zrejmä.

Základné informácie som získala z nápisu na pamätníku z pieskovca v tejto obci Hámre pri Trenčianskej Turnej odhaleného v roku 1983 s textom: „V týchto miestach sa 3. 8. 1708 stretli habsburské vojská generála Heistera a kurucké vojská Františka II. Rákocziho v rozhodujúcej bitke. Padlo v nej vyše 3 tisíc bojovníkov, ktorých na bojisku pochovali do masových hrobov. 1983“ a heslo kurucov „Pro libertate“.

Podrobnosti o bitke ako i o priebehu Rákocziho povstania som si rozšírila na dvoch seminároch, ktoré boli venované tejto dejinnej udalosti a zo zborníkov, ktoré obsahujú štúdie od popredných slovenských historikov

Jánošíkove poklady v Klenovci. – S. 166–169.

Jedna zo skrýš J. bola na Klenovci v údolí rieky Rimavice pri úpätí vrchu Vepor v jaskyni. Pod vrchom pásaval ovce Martin Buk, ktorému sa zapáčila Anička Bakošová, dcéra najbohatšieho gazdu v dedine. Na sv. Jána vošiel do jaskyne a nabral si z pokladov, a tak sa stal rovnako bohatým ako gazda a ten mu dal za ženu Aničku. Strážca mu povedal, že si môže nabráť koľko chce bohatstva, ale nesmie o tom nikomu povedať. Na naliehanie Aničky jej to prezradil. A keď prišli o rok znovu do jaskyne, všetky sudy a kade sa prepadlo a oni si len útekom zachránili holý život.

Jánošíkova družina. – S. 163–165

Na obraze Jánošíkovej dužiny z 19. stor. – je vyobrazený Surovec-Hrajnoha, ktorý tancuje zbojnícky tanec na vatrou, s valaškou v pravej ruke a s pištolou v ľavej – skúška zbojníka. Jánošík, hospodár pri súdku Ilčík-Gajdošík s dudami, Podstavčík podáva naplnený kuľč Garajovi, a Strdomčík sa zvedavo na nich pozerá. Obraz maľoval Machovič, ľudový maliar zo Sielnice. Branecký opisuje oblečenie hôrných chlapcov, ich opasky, čiapky a valašky. Jánošíkova valaška je v budapeštianskom múzeu.

Jánošík. – S. 158–162

Príbeh J. Jánošíka, ktorého chudobní rodičia dali študovať do Kežmarku. Keď mu ochorela matka, vrátil sa domov. Práve vtedy prišli hajdúsi, aby odvedli otca na robotu na panskom. Keď syn bránil otca, zobrali i jeho a obidvoch dali na dereš. Na dereši otec zomrel a matke zo žiaľu puklo srdce. J. sa preto dal na zboj, aby pomstil rodičov. Pridal sa k zbojníkom, ktorých stretol na moravskej strane. Stal sa ich kapitánom a zbíjali bohatých a chudobným dávali od buka do buka. Najčastejšie sa zdržovali na Kráľovej holi v Nízkych Tatrách. Páni ich naháňali v Zvolenskej, Gemerskej a Liptovskej stolici. Lapili ho v kokavskej krčme neďaleko Lipt. Hrádku. A dali ho do väzenia v L. Mikuláši, kde súd 16. marca 1713 ho odsúdil na smrť zavesením na hák za ľavé rebro na šibenicu. Rozsudok vykonal 18. 3. 1713.

Stavovského povstania Fr. II. Rákocziho spracoval i rodák z Nového Mesta nad Váhom **Hrušovský Ján : Rákocziho pochod. Bratislava : Slov. spisovateľ, 1968. – 523 s.** O J. Jánošíkovi je tu len zmienka, ako o vojakovi kuruckej armády.

I ďalší nadšenec regionálnej histórie **Ing. arch. Štefan Androvič** venoval značnú pozornosť rákocziemu povstaniu so vzťahom k trenčianskemu regiónu. V Trenčianskych novinách v roku 1993 uverejnil 15 štúdií **pod názvom Z vojenských dejín Trenčína**, v ktorých podrobne opísal priebeh tohto stavovského povstania a vytvoril priam plastický obraz doby a udalostí, ktoré sa odohrávali v Trenčíne i v jeho širšom okolí.

Už sme uviedli, že téma Jánošík bola atraktívna i pre filmárov.

a v roku 1975 sa Ján Závodný v kine Slovan zúčastnil jeho slávnej obnovennej premiéry. Ján Závodný umrel 8. 2. 1980 v Chicagu.

Je to životný príbeh nadšeného milovníka filmového umenia. Vďaka nemu môžeme v súčasnosti konštatovať, že rok 1921 je prvým rokom slovenského hraného filmu a rokom prvého filmového stvárnenia osudov hrdinu slovenského ľudu – zbojníka Jura Jánošíka. Film tvorí súčasť Zlatého fondu slovenských filmov a stal sa súčasťou pamiatok UNESCO.

Týmto príbehom ukončím svoje vystúpenie. Neukončím ale svoje hľadanie ďalších regionálnych dokumentov o Jurovi Jánošíkovi, tejto legendárnej postave nášho slovenského národa. Veď jeho túžba po slobode a spravodlivosti je večná a pútavá i v súčasnosti.

Použitá literatúra:

- Antolová, Ružena : O zbojstve Juraja Jánošíak. Liptovský Mikuláš : Múzeum J. Kráľa, 2001. 56 s.
- Bitka pri Turnej 3. augusta 1708. Trenčianska Turná : Obecný úrad, 1998. 91 s.
- Branecský, Jozef. Z tisícročia. Bratislava : Nákladom kníhtlačiarne Andreja, 1943. 243 s.
- Cibula, Václav : Jánošík. Praha : Albatros, 1981. 215 s.
- Košíš, Jozef. Neznámy Jánošík. Martin : Osveta, 1986. 140 s.
- Hrušovský, Ján : Rákocziho pochod. 2.vyd. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1970. 443 s.
- Rákocziho povstanie a bitka pri Trenčíne. Trenčín : Slovenská numizmatická spoločnosť, 1988. 82 s.
- Michálek, Slavomír. Brezová pod Bradlom – osobnosti (ne)známe. Bratislava : PPB, 1999. 284 s.
- Jánošík. Obraz zbojníka v národnej kultúre. Bratislava : Tatran, 1988. 291 s.
- <http://www.liptovskymikulas.sk>

Napriek tomu mali koncom 15. storočia bane a huty s obstarávaním dreva a dreveného uhlia značné ťažkosti, ktoré vyvrcholili počas 16. storočia, kedy zažívalo baníctvo a hutníctvo veľký rozmach. Zintenzívnenie výroby prinieslo ďalší úbytok lesov. V blízkosti baní a hút boli lesy už úplne vyrúbané.

Vo vývine hospodárenia v slovenských lesoch má revolučný význam Banskobystrický lesný poriadok, ktorý 15. mája 1565 vydal Maximilián II. V ňom sú zahrnuté všetky lesnícke vedomosti v ťažbe dreva a jeho plavenia. Bol to prvý zásah štátu do hospodárenia v lesoch a tiež hovoril o význame lesov vo vtedajšej spoločnosti.

Intenzívny rozvoj hospodárstva si vynútil vznik odborných škôl. Keďže najrozvinutejšie bolo baníctvo a hutníctvo ako prvá vznikla v roku 1735 banícka škola v Banskej Štiavnici. O jej založenie sa nepriamo zaslúžil český rodák profesor Ján Tadeáš Peithner (nar. 8. 4. 1727 v Jachymove), ktorý podal návrh na založenie vysokej školy baníckej v Prahe. Cisárovná Mária Terézia vydala však nariadenie o založení Praktickej školy s pôsobením pre celú monarchiu v Banskej Štiavnici. Jej prvým riaditeľom bol profesor Samuel Mikovíny, jeden z najväčších vzdelancov tej doby, urobil presné výpočty stavieb umelých jazier, vypracoval asi 70 máp, veľké množstvo dobových rytín a jeho zásluhou bolo vytvorené jedinečné dielo vodných sústav, bez ktorých by ťažba nerastov nebola možná.

Na vynikajúce výsledky banskej školy nadviazala Banícka akadémia v Banskej Štiavnici, ktorá bola založená dekrétom Dvorskej komory vo Viedni z 13. júla 1763. Na Katedre baníctva sa začalo vyučovať i lesníctvo. Vyučoval ho spomínaný profesor Peithner. Bol povýšený do šľachtického rodu a dbal o to, aby boli vybudované akademické knižnice.

V 18. storočí tlak na lesy najmä v okolí baníckych miest narastal. Vznikla potreba vydať ďalšie zákonné opatrenia na usmernenie hospodárenia v lesoch, preto Mária Terézia vydala v r. 1769 tzv. Tereziánsky lesný poriadok, ktorý zaviedol systematickú starostlivosť o lesy, čo samozrejme zvyšovalo nároky na odbornosť hospodárenia v lesoch. Novým prvkom v tomto poriadku bolo, že sa lesy nielen chránia pred nadmernou ťažbou, ale sa nariaďuje aj dreviny vysádzať a požadovalo sa tiež vyučovanie lesníctva na Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici.

Propagátorom nového hospodárenia v lesoch bol František Wisner, ktorému sa v roku 1795 podarilo založiť v Liptovskom Hrádku nižšiu lesnícku školu s vyučovaním základov lesníctva pre deti zamestnancov v lesníctve a drevárstve. Bola prvou lesníckou školou vo vtedajšom Uhorsku a po dobu svojej existencie zohrala významnú úlohu v slovenskej lesníckej osvete. Žiadúce sa však ukázalo založenie školy vyššieho typu, s vedeckým zameraním. Stal sa ňou ešte v roku 1807 Lesnícky ústav pri Baníckej akadémii v Banskej Štiavnici, ktorý plnil zároveň funkciu učilišťa pre lesných odborníkov. Zakladateľ tohto ústavu prof. Dr. Henrich

Koniec 19. a začiatok 20. storočia bol obdobím značného rozvoja lesníctva. Ukázala sa opodstatnenosť lesníctva ako samostatného odboru v národnom hospodárstve. Zavádzanie stále efektívnejších metód do lesného hospodárstva prinášalo očakávané výsledky. Trvalá obnova lesa sa stávala samozrejmejšou a zachovanie zdravého lesa nasledujúcim generáciám každodennou povinnosťou. Rozvíjala sa lesnícka veda a školstvo a rozšírila sa odborná lesnícka literatúra. Tento na pohľad ideálny stav prerušili roky prvej svetovej vojny.

Rokom 1918 definitívne končí aj prvá etapa lesníckeho vysokého školstva na Slovensku, ktorú môžeme tiež nazvať banskoštiavnickou. Naplnili sa túžby tých, ktorí už dávno usilovali o preloženie akadémie z Banskej Štiavnice. Na príkaz maďarskej vlády, počas obsadenia Banskej Štiavnice maďarským vojskom, presťahovali väčšinu zariadenia školy do Budapešti.

Októbrové udalosti v roku 1918 znamenali pre Slovákov obrovskú zmenu. Slovensko dostalo po prvýkrát svoje jasné hranice. Na jeho území sa začal budovať demokratický systém, začal sa prebúdať slovenský politický a spoločenský život. V týchto zmenených podmienkach sa začal rozvoj slovenského lesníctva.

Po vytvorení Československa prichádzali na Slovensko mnohí českí odborníci. František Fiala (nar. v r. 1902 v Prahe), geológ, petrograf, ktorý sa zaslúžil o vybudovanie Štátneho banského múzea Dionýza Štúra v Banskej Štiavnici. Prof. Miroslav Koděra objavil nové minerály v okolí Banskej Štiavnice. Spojitosť s Banskou Štiavnicou mal i český chemik a vynálezca nositeľ Nobelovej ceny za chémiu v roku 1959 prof. Jaroslav Heyrovský. V priestoroch Banskej akadémie rozpracoval objav analytickej polarografickej metódy.

V roku 1886 bola obnovená škola v Liptovskom Hrádku. Po vzniku ČSR v roku 1919 sa stal riaditeľom prof. Bohuslav Procházka (nar. 1888 v Horkách nad Jizerou) Prof. Procházka sa zaslúžil o rozšírenie botanickej záhrady, kde uskutočnil mnohé výsadby cudzokrajných drevín, napr. dub červený, jedlu striebornú, jedlu balzamovú tuju západnú a iné. V roku 1933 preložili prof. Procházku na Moravu a riaditeľom školy sa stal Antonín Březina. Z učiteľov českej národnosti na hrádockej škole ďalej pôsobili: Prof. Dr. František Lysý (1920–1933) – učiteľ lesnej ťažby, dendrológie a matematiky, učiteľ Ladislav Zbořil – (1919–1921) Antonín Březina – riaditeľ (1933–1938)

Do roku 1919 spadajú začiatky založenia Strednej lesníckej školy v Banskej Štiavnici, ktorá sa stala dedičkou zariadenia Baníckej a lesníckej vysokej školy. Prvým riaditeľom bol Čech prof. Rudolf Haša, ktorý vyslovil názor, že je potrebné vytvoriť odborné slovenské názvoslovie a slovenskú odbornú literatúru. Pred budovou Správy školského poľsia

Použitá literatúra

1. Heintz, Pavel. Významné osobnosti českého původu v Banské Štiavnici a okolí. – Zvolen: Klemo, 2003. – 69 s.
2. Maňkovská, Blanka. Přítomnost českých odborníků v lesnické vědě, školství a výzkumu. – Zvolen: Klemo, 2001. – 20 s.
3. Milanová, Ľubica – Józsová, Viktória. Od lesov kráľovských k lesom štátnym. – Martin: Neografia pre Lesy Slovenskej republiky, š.p., 2003. – 91 s.
4. 170 rokov lesníckeho vysokého školstva v ČSSR, 25 rokov VŠLD vo Zvolene. – Zvolen: VŠLD, 1977. – 221 s.
5. Zachar, Dušan – Kováčsová, Katarína. Výskumný ústav lesného hospodárstva vo Zvolene. – Bratislava: Slov. vyd. pôdohospodárskej literatúry, 1968. – 174 s.

obchodníci, remeselníci a obyvatelia iných profesií pochádzajúcich z českých, moravských a sliezskych miest. Kvôli týmto nepriaznivým pomerom v českých krajinách exulanti opúšťali svoju vlasť a usádzali sa najmä v pohraničných oblastiach českomoravských hraníc. Najviac exulantov sa usadilo v trencianskom a nitrianskom kraji. Na Považí si vytvorili akési strediská v Púchove, Trenčíne, ale i v Žiline. Z kultúrneho hľadiska je veľmi významné, že sa v Trenčíne usadili a pôsobili aj exulanti – kníhtlačiari. Títo vzdelanci pripisovali knihe a tlači veľký význam, čoho dôkazom je aj fakt, že si so sebou priniesli na Slovensko aj kníhtlačiareň, ktorú zriadil v r. 1637 v Trenčíne Václav Vokál z Prahy, a ktorá existovala viac ak jedno storočie v jednotlivých strediskách na Považí, do ktorých bola postupne prenášaná. Neustále si zachovávala svoj exulantský charakter, ktorý stratila až v roku 1742, kedy skončilo jej pôsobenie v Púchove.

Prvým obdobím exulantskej tlačiarne na Považí bolo teda obdobie trencianske. Václav Vokál, ako zakladateľ celej exulantskej kníhtlačiarnie na Považí pôsobil v Trenčíne do roku 1641. Po jeho smrti viedla tlačiareň jeho vdova Dorota Vokálová. Počas jej vedenia sa tlačiareň podstatne rozšírila o tlačiarenské zariadenia, ktoré jej z Prahy priniesol jej brat Nikodém Čížek. V roku 1647 sa vydala za českého exulanta a kníhtlačiara v Trenčíne Vavrinca Benjamína od Háje. Tlačiareň pracovala potom pod vedením spomínaného Vavrinca Benjamína od Háje až do roku 1654.

Činnosť trencianskej tlačiarne bola veľmi plodná. Za necelé 3 desaťročia, čo tu pracovala sa v nej vytlačilo okolo 250 tlačí. Boli to najmä rôzne školské príručky, učebné pomôcky, kalendáre, drobné tlače – modlitby, piesne. Od roku 1655 sa v impessách tlačí, stretávame s menom Nikodéma Čížka, Dorotinho brata, ktorý tu pôsobil až do r. 1664. Nikodém Čížek ju predal v roku 1664 Pavlovi Wetterinimu, seniorovi bratskej cirkvi v Púchove, kedy sa vlastne začali odvíjať dejiny a osudy druhého obdobia činnosti exulantskej tlačiarne na Považí, obdobia žilinského. Pavol Wetterini bol takisto český exulant, ktorý trenciansku tlačiareň kúpil pre svojho zaťa (manžela svojej dcéry Alžbety) Jána Dadana.

Ján Dadan st. bol moravský exulant. Jeho otec, Lukáš Dadan bol českobratský kňaz, ktorý prišiel z Přerova do Púchova okolo roku 1628. Ján Dadan preniesol kníhtlačiareň do Žiliny a už v r. 1665 v nej začal tlačiť a stal sa teda prvým známym kníhtlačiarom v Žiline. Ján Dadan st., tlačil v Žiline od r. 1665 až do svojej smrti v r. 1673. V jeho práci potom pokračovala jeho vdova Alžbeta Dadanka, rod. Wetterinová. Meno Alžbety Dadanky sa na žilinských tlačiach objavuje až do r. 1683, kedy prebral kníhtlačiar jej syn Ján Dadan ml. Kníhtlačiarstvu sa vyučil doma, neskôr vo vlastnej tlačiarňi. Popri kníhtlačiarstvu sa vo voľnom čase venoval štúdiu, viazal knihy a zaoberal sa zhotovovaním slnečných hodín. Sám bol veľmi vzdelaný – vedel aj po maďarsky, nemecky, latinsky, hebrejsky a grécky. Vyznal sa vo filozofii, astronómii i lekárstve. Práve počas jeho pôsobenia kníhtlačiareň rozkvitla a jej produkcia v tej dobe bola skutočne

Exulantská tlačiareň v Žiline taktiež vydávala náboženské piesne v samostatných spevníkoch, alebo aj ako prídavky k i iným dielam, ale vydávala aj samostatné náboženské piesne príležitostného charakteru. Najčastejšie sa tu stretávame s piesňami Adama Plintovica, ktoré v žilinskej tlačiarňi vyšli trikrát pod názvom Zpěwowe a Neb Pjesničky Duchownj ... Ďalšiu náboženskú pesničku doplnenú o dve modlitby vydal u Jána Dadana ml. český exulant Michal Institoris. Ide o 8-stranovú tlač s názvom Pjesnička Nábožná, s piesňami sa stretávame aj v nábožensko-vzdelávacom spise Jiříka Johannidesa Dwogj Spis včíněný... Aj modlitby tvorili veľkú časť produkcie žilinskej tlačiarne. Často vydávanými autormi modlitieb bol Filip Kegelius, nemecký teológ, autor modlitebnej knižky s prvkami úvahy Dwanact Přemysslowánj Duchownjch..., ďalej sa tu tlačili diela Gašpara Neumanna a Johanna Habermanna.

Veľkej popularite sa tešila aj modlitebná knižka českého autora, pražského kníhtlačiara Sixta Palmu Močidlanského Perlička dítek božích. Ďalšou modlitebnou knižkou, ktorá sa tešila veľkej popularite najmä v Čechách, bola od exulantského autora Samuela Martinia z Dražova.

V produkcii žilinskej tlačiarne sa stretávame aj s kázňami, ktorých autorom je Daniel Krman ml. Jednou z nich je pohrebná kázeň, ktorá vznikla pri príležitosti úmrtia Jána Dadana ml. Táto tlač je cenným zdrojom poznania žilinskej tlačiarne, ako aj samotného tlačiara Jána Dadana ml. Okrem toho vnej Daniel Krman zrnul viaceré údaje z minulosti kníhtlačiarstva na Slovensku.

Svetská poézia je zastúpená dvomi dielami a to Pjsně Jarnj. Od rozličných Authoru složené. Dielko obsahuje 4 piesne, ktoré zložili českí autori, pričom iba pri prvej z nich je poznamenané: Složená od V. Elama Že. Piesne zobrazujú radosť z odchodu zimy a príchodu jari. Oslavujú prebudenú prírodu, prácu, vyjadrujú úprimnú radosť z prebúdajúcej sa vegetácie a všetkých jej krás.

Svetskú prózu v slovenskej produkcii žilinskej tlačiarne reprezentuje umelecká, vecná a odborná próza. V umeleckej próze baroka sa pestovali kroniky, memoáre, autobiografie, cestopisy. Do svetskej prózy zaraďujeme aj epicko-reflexívnu básnickú skladbu Štefana Pilárika Sors Pilarikiana. Turecký vpád inšpiroval Štefana Pilárika k napísaniu spomínanej skladby, ktorá vyšla ako jedno z prvých diel vydaných v Žiline u Jána Dadana st. v r. 1666. V produkcii žilinskej tlačiarne je vecná próza zastúpená aj jedným snárom Snář, z ktoréhož bude mocy geděn každý ... Sen wyložiti... Pozoruhodnú časť slovenskej produkcie tvoria kalendáre, ktoré patrili k najľudovejšiemu čítaniu. O ich popularite svedčí aj ich bohaté zastúpenie v produkcii žilinskej tlačiarne, ktorá celkom vytlačila 16 kalendárov.

Žilinská tlačiareň tlačila kalendáre bratov Krištofa a Ján Neubarthovcov, pričom Krištof Neubarth bol tvorcom 4 slovenských kalendárov zo žilinskej produkcie. Neubarthovci pochádzali zo Sliezskej Boleslavi,

ROK ČESKÉ HUDBY 2004 A HUDEBNÍ VZTAHY STŘEDOČESKO-SLOVENSKÉ

Jiřina Bínová Kádnerová

Rok 2004 byl vyhlášen Rokem české hudby. Podnětem k tomu byla skutečnost, že to byl rok, na který připadalo výročí řady vynikajících významných českých hudebníků, především skladatelů. Budeme-li jmenovat jen ta nejvýznamnější výročí: Antonín Dvořák – 100. výročí úmrtí, Bedřich Smetana – 180. výročí narození a 120. výročí úmrtí, Leoš Janáček – 150. výročí narození, Josef Suk – 130. výročí narození a Bohuslav Martinů, od jehož úmrtí uplynulo 45 let. Další výročí patřila Vítězslavu Novákovi, Bohuslavu Foersterovi, Jiřímu Šlitrovi nebo Evě Olmerové.

Z pětice nejvýznamnějších jmen pocházejí dva z těchto velikanů ze středních Čech, mezi nimi výročí snad nejvýznamnějšího Středočecha – Antonína Dvořáka. 100 let od smrti ho zná nejen celý svět, ale jeho hudba zněla vesmírem.

Antonín Dvořák se narodil 8. září 1841 v obci Nelahozeves nedaleko severně od Kralup nad Vltavou. Je to nevelká obec s renesančním zámkem vysoko nad Vltavou. V jeho rodném domě je dnes Muzeum Antonína Dvořáka, před domem socha Zdeňka Hoška. V době Dvořákova dětství se stavěla železniční trať Praha–Děčín–Dráždany a stavba dráhy dala podnět k Dvořákově celoživotní lásce k vlakům a zejména lokomotivám.

Tvrdí se – není ověřeno – že Dvořák svůj obdiv k lokomotivám vyjádřil slovy „Dal bych všechny své symfonie za to, kdybych vynalezl lokomotivu“. Zcela bezpečně se ví, že své žáky vodil v Praze na nádraží a s pohledem na soukolí lokomotiv je upozorňoval, že takovou souhru musí dokázat orchestr při hře.

Se středními Čechami je spojeno nejen rodiště, ale i Příbramsko, především Vysoká u Příbrami, kam Dvořák zajížděl na návštěvy ke svému švagrovi hraběti Kounicovi, manželovi sestry Dvořákovy manželky Anny. V současnosti je v tomto půvabném zámečku Památník Antonína Dvořáka s rozsáhlým parkem a tajuplným Rusalčíným jezírkem. Dvořák ve Vysoké u Příbrami zakoupil pozemek a postavil dům vilu Rusalka, do něhož se celoživotně vracel. Dodnes v domě bydlí jeho potomci.

S Dvořákovým pobytem je spojeno i Kladno, kam se jeho rodiče později odstěhovali a provozovali zde pohostinství. V bývalém hotelu Bílý Beránek (dnes jedna z budov Magistrátu) dirigoval před svým odjezdem do Ameriky jeden z posledních koncertů na české půdě – svoji 1. symfonii Zlonické zvony. Za svého života navštívil dvakrát Ameriku, s jeho americkým pobytem je spojen především New York, kde žil, učil a dirigoval své symfonie v proslulé Carnegie Hall.

Anton MESZÁROS je rodákem z Nových Zámek (1959). Je postižen oční chorobou a od 33 let je nevidomý. Krátce byl učitelem hudby v Levoči, v letech 1983–1989 působil jako učitel hudby ve Slaném v okrese Kladno, od roku 1989 v Brně. Jako jeden z nevidomých sportovců byl účastníkem košických a pražských maratónů, je držitel Ceny města Brna za sport a autorem knihy Vzpomínky psané ve tmě vydané brněnským nakladatelstvím Bolit Press v roce 2002.

Miloš POSPÍŠIL je Čechem narozeným na Slovensku, jeho rodištěm jsou Košice (1934). Je hudební pedagog, sbormistr, korepetitor a dirigent. Po absolvování AMU v Praze a Vyšší hudebně pedagogické školy v Praze působí trvale v divadlech českých a moravských měst – Kladno, Plzeň, Karlovy Vary, Praha.

Klára ULRYCHOVÁ, narozena v Šamoríně (1943), v Nitře získala hudební vzdělání. V Praze žila v 80. letech, později přesídlila do Kolína, kde byl její zásluhou byl založen dětský pěvecký sbor Čmeláci.

Bohuš SLEZÁK je bratislavský rodák (1922), kam se velkým obloukem zase vrátil. V Bratislavě vystudoval nejen hudební vědu na konzervatoři, ale též práva na Univerzitě Komenského. Postupně byl operetním dirigentem v Nitře, Kladně, Českých Budějovicích, Košicích, Teplicích, Prešově a Bratislavě.

Další osobnosti jsou většinou rodáci ze Středočeského kraje nebo v něm působící, které část života prožili na Slovensku. V některých případech nepřesahují svým významem region, jiné osobnosti jsou celostátně významné.

Jaroslav BENEŠ – hudební pedagog, pozounista. Je narozen v Kostomlatech nad Labem (1915). Absolvent hudební konzervatoře v Praze a Bratislavě. Tamtéž byl členem rozhlasového orchestru a externím učitelem konzervatoře a Akademie múzických umění.

Jan Nepomuk BOHÁČ, rodák ze Staré Boleslavi (1888). Bohoslovně studoval v Litoměřicích, hudební vzdělání na Komenského univerzitě v Bratislavě. Hudební skladatel, autor duchovních písní a klavírních skladeb. Významnější než jeho hudební působení je především jeho církevní působení – byl kanovníkem na Vyšehradě. Zemřel 26. 11. 1968 v Praze.

Vladislav BRUNNER senior, flétnista a hudební pedagog. Rodák z Mladé Boleslavi (1910), zemřel v Bratislavě (1989), kde větší část života prožil. Bratislavský hudební život významně ovlivnil. Hudební vzdělání získal v Brně, kde krátce působil. Poté byl v divadle v Košicích, Ostravě a opět v Brně. Od roku 1945 členem orchestru Národního divadla v Bratislavě, od roku 1949 Slovenské filharmonie. Zasloužil se o rozvoj flétnového umění a komorní hry. Se svými syny založil flétnové kvarteto Brunnerovců.

roku 1958 jako hudební pedagog na Vyšší hudební škole a na konzervatoři. Významná je jeho působnost klavíristy, především jako interpreta současné hudby.

Jana SCHNEEWEISOVÁ, rodačka z Příbrami (1940), žije v Berouně. Žačka Václava Talicha je klavíristkou a hudební pedagožkou. Absolventka Vysoké školy múzických umění v Bratislavě, profesorka klavírní hry v Košicích. Významná hudební osobnost širokého Podbrdská.

Vlastislav Antonín VIPLER, rozhlasový pracovník, dirigent a hudební skladatel – složil 25 operet – narozený ve východních Čechách, zemřel v Kladně. Hudební vzdělání získal na konzervatoři v Praze, byl žákem Josefa Bohuslava Foerstra. Profesionální život strávil částečně v Košicích a Bratislavě, kde působil nejen jako rozhlasový pracovník, ale i jako hudebník Východoslovenského divadla v Košicích. Od počátku 60. let umělecký vedoucí hudební redakce Čs. rozhlasu v Praze.

Václav TALICH, dirigent, jedna z nejvýznamnějších dirigentských osobností 20. století. Rodák z Kroměříže (1883), zemřel v Berouně (1961). Dirigoval jako stálý dirigent nebo host u mnoha evropských orchestrů, byl ale především šéfem opery Národního divadla v Praze, dirigentem a šéfem České filharmonie v Praze a Slovenské filharmonie v Bratislavě. V Berouně, kde trvale žil, se každoročně koná festival Talichův Beroun.

Zdeněk VAŠATA, narozen v Kladně (1921), žil v Kladně a v Kladně také v roce 1993 zemřel. Byl především dirigent operety kladenského divadla a Středočeského symfonického orchestru v Kladně. Vystudoval hru na harfu a na varhany, byl varhaníkem kladenského kůru, ale také pracovníkem archivu a kladenským kronikářem. Několik let působil jako dirigent v Ukrajinském divadle v Prešově a v rozhlase v Košicích. Na konci 50. let se do Kladna opět vrátil a zde působil až do předčasného penzionování po těžkém úraze. Byl autorem chrámové hudby, hudby k činohrám a rozhlasovým hrám.

Jan (Ján) BURGR, rodák z Kladenska (Vinařice u Kladna 1904), který byl původním povoláním dělník kladenských hutí. Hudební vzdělání si rozšířil v Prešově, kde byl od roku 1921 vojenským hudebníkem a tam také zůstal až do smrti v roce 1961. Později byl civilním povoláním úředník, posléze trvale učitelem hry na klarinet. Byl externím členem orchestru Slovenského divadla v Prešově i Ukrajinského národního divadla.

Norbert KUBÁT, houslista, hudební pedagog. Rodák z Kolína (1891), zemřel v Praze (1966). V letech 1919–1938 působil na Hudební a dramatické akademii v Bratislavě. Po okupaci se vrátil do Prahy. Kromě pedagogické činnosti (vychoval mnoho českých a slovenských houslistů) vystupoval jako koncertní sólista (první předvedl Moyzesovu Suitu a Suchoňovu Burlesku). Byl hudební publicista (studie o Kocianovi, Ševčíkovi, Janu Kubelíkovi).

JAN KADAVÝ – HLASATEL ČESKO-SLOVENSKÉ VZÁJEMNOSTI

Ivana Novotná

Jan Kadavý, přestože původem Čech – byl významnou osobností pro kulturní a národní dějiny Slovenska. Předtím, než se podrobněji seznámíme s osobností a životem Jána Kadavého a jeho snahami, oživme si paměť několika slovy o době, prostředí a ideálech, ze kterých vyrůstal a na kterých stavěl.

První polovina 19. století – tedy období mládí Jana Kadavého – se odehrávala ve znamení vlny národně osvobozeneckých hnutí a procesu přechodu od feudálního zřízení ke kapitalistickému, které postupně prošly celou tehdejší Evropou. V západní Evropě stálo v čele snahy o národní sebeurčení měšťanstvo, v Uhersku byla situace složitější.

Moc držela v rukou velkostatkářská šlechta, proti které brojila nižší a střední šlechta, statkáři i upadající zemani. K tomu se připojila vlna maďarského nacionalismu, jehož cílem bylo vytvořit jednojazyčný maďarský stát na úkor ostatních národností Uherského státu. Slovenská nižší šlechta se tak ve prospěch svých politicko-ekonomických zájmů distancovala od rolníků, měšťanstva a chudé inteligence i po stránce jazykové. Do čela národního slovenského hnutí se tak dostává inteligence, která byla nejen málo početná, ale i politicky nezkušená.

Rozpory byly zřetelné i u slovenské národnostně smýšlející inteligence, která usilovala o vzkříšení a zachování slovenštiny. Katolická část slovenského obyvatelstva používala jako spisovný slovenský jazyk slovenštinu Antona Bernoláka (resp. její kodifikovanou podobu z roku 1787 v Trnavě), evangelická část považovala za spisovný slovenský jazyk češtinu Bible Kralické tzv. „bibličtinu“, která byla i evangelickým bohoslužebným jazykem. Postupně vznikaly snahy přiblížit „kralickou slovenštinu“ slovenštině spisovně, a tak spojit slovenské evangeličky a katolíky.

Především tento cíl měli na zřeteli příslušníci nové vlastenecké generace, která se objevila na počátku 19. století, Ján Kollár a Martin Hamuljak, když v Budíně založili „Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej“. Jejím prvním předsedou byl evangelík Ján Kollár, přestože většinu členů tvořili katolíci. Tento spolek ve svém almanachu Zora uveřejňoval příspěvky psané bibličtinou, ale i příspěvky psané „berňolákovštinou“.

Přestože se spolku nepodařilo dosáhnout cíle – tj. sjednocení spisovné slovenštiny, byl významným předchůdcem a východiskem pro nastupující generaci štúrovců, která rozvíjela velmi aktivní činnost na bratislavském lyceu. Filozofickým základem pro štúrovce byla právě myšlenka slovanské vzájemnosti, kterou začali hlásat Ján Kollár a Pavel Josef Šafařík, a na tomto základu se zformovalo celé slovenské národně-obrozené hnutí.

kteřý jej povzbuzoval k dalšímu studiu. Po našetření dostatečných finančních prostředků, odešel Kadavý na učitelské studium do Jičína a odtamtud do Rudníku, kde pak čtyři roky učil. Po revoluci v roce 1848 také krátce studoval v Praze.

V roce 1824 vyšla Kollárova „Slávy dcera“, která z Kadavého udělala nadšeného obdivovatele velkého básníka. Velice zatoužil se s Jánem Kollárem setkat a jeho touha byla tak silná, že se r. 1837 vydal za Kollárem do Pešti (dnešní Budapešť). Jestli se s ním tehdy setkal, nevíme. Jisté je, že se mu to podařilo na jaře v roce 1839, když se Kollár zastavil v Čechách cestou do Německa. Toto setkání rozhodlo o další etapě života Kadavého. V tomtéž roce se totiž uvolnilo učitelské místo na evangelické škole v Pešti. V dopise ze 13. srpna 1839⁴⁾ Kollár předem seznámil Kadavého s tamějšími národnostními poměry a problémy: vysvětluje mu, že v Pešti je sice jedna evangelická církev, ale tři sbory: slovenský, maďarský a německý. Nabádá jej, aby nedával najevo, že se spolu předem domluví, ani že je horlivým Čechem a Slovanem, aby si proti sobě zbytečně nepošťval německé a maďarské evangelíky. Upozorňuje jej i na obvyčejnější problémy, které bude mít např. s neznalostí maďarštiny, slovenskou výslovností; seznamuje ho i s hmotným zabezpečením učitele nebo s počtem dětí ve škole.

Kadavý se těžkostí nezalekl. Odvahu mu dodávalo i vědomí, že bude pracovat po boku velikána jakým Kollár bezesporu byl, a to pro věc, na které jim oběma nanejvýš záleželo. Za učitele slovenské církve v Pešti byl Kadavý zvolen 29. října 1839 a 3. prosince 1839 jej Kollár představil na evangelickém konventu v Pešti jako nového učitele.

Kadavého činorodá povaha mu brzy umožnila seznámit se s dalšími obrozenci a kulturně aktivními osobnostmi jako byli například štúrovec Alexandr Boleslav Vrchovský, Janko Král, Jozef Miloslav Hurban, Viliam Pauliny-Thót, Gustáv Zechenter-Laskomerský a další. Kromě svědomitého plnění povinností učitele a soukromého sebevzdělávání, pomáhal Kollárovi při vydávání jeho spisů, podílel se na korekturách „Slávy dcery“, „Cesty do Horní Itálie“, „Kázní a řečí“, v r. 1842 editoval básně Ludovíta Želly, r. 1844 „Zrcadlo Slovenska“ od Benjamína Pravoslava Červenáka. Propagoval a distribuoval Hurbanovu knihu „Cesta Slováka ku bratrům slovanským na Moravě a v Čechách“, „Pozorník“ Gašpara Fejérpatakyho-Belopotockého a básně Jána Hollého. Mezi širiteli knih v Čechách měl Kadavý lidi různých povolání i vzdělání. Byli mezi nimi dokonce i řemeslníci. Byl ve styku s Jaroslavem Pospíšilem, vydavatelem Květtů, kterému občas i radil, co by měl ve svém časopise zveřejnit. Posílal mu mj. i různé zprávy ze slovenského života.

Kromě toho se zapojil i do práce s mládeží studující v Pešti, jako byli např. Štefan Marko Daxner, Bohuslav Nosák, Ján Tombor nebo František Strakovič. Kadavý je seznámil se slovanskými dějinami – k tomu si vypůjčil „Dejepis slovanský“ od Augusta Horislava Škultétyho, který jej

V dalším období, hlavně pod vlivem štúrovců a dojmů z cest po Slovensku, se Kadavý začal přiklánět k myšlence spisovné slovenštiny. Důležitým zlomem pro jeho názory byla schůzka v Hlbokém ve dnech 11.–16. července 1843, které se zúčastnil spolu s Ludovítem Štúrem, Jozefem Miloslavem Hurbanem a Michalem Miloslavem Hodžou. Kadavý se otočil o 180 stupňů. Svůj názorový zvrát vysvětluje v dopise Šemberovi ze dne 15. července 1844: „*Slováci se mohou zachránit jen tehdy, spojí-li se bez rozdílu vyznání a rozvinou všechny své národní síly. A k tomu jim může pomoci spisovná slovenština.*“⁴⁾ Od této chvíle se stal Kadavý nadšeným propagátorem spisovné slovenštiny, kterou se Štúrovi skutečně podařilo téhož roku kodifikovat. Jako základ přitom použil středoslovenské nářečí a vytvořil tak možnost samostatného politického a kulturního vývoje slovenského národa.

Významným počinem slovenských obrozenců v této době bylo také založení celonárodní kulturní instituce Tatrín (1844–1848), jejímž členem se stal i J. Kadavý.⁴⁾

Kadavý začal svá díla psát a vydávat v uzákoněné slovenštině. V roce 1845 vydal psychologicky zaměřenou „Čítanku pre malé djetky“ (1845, Budín; 1851, Pešť) a také lidovými knihu „Priateľ ľudu – kníždka pre slovenských roľníkov a remeslníkov“, a v roce 1846 vlastním nákladem vydal Tatrínom odmítnutou „Marínu“ Andreje Sládkoviče. Kromě toho připravil k vydávání časopis Nitra (3. roč., 1846) a spolu s Hurbanem redigoval Slovenské pohľady.

Kadavého názorová přeměna nezůstala bez odezvy u Jána Kollára. Ke sporu mezi nimi došlo v souvislosti s tzv. nedělní školou, ve které Kadavý na žádost žáků vyučoval novou slovenskou gramatiku. Proti tomu se postavili Kollár i vedení školy, které spor předložilo na konventu, který se konal 1. listopadu 1846. Vše nasvědčovalo tomu, že Kadavý bude ze svého učitelského místa propuštěn. Přestože se tak nestalo, sám o odchodu uvažoval. V dopise Augustovi Horislavovi Škultétymu napsal: „*Som na rozpacích, mám Kollára odpohrdnúť – či sa proti nemu postaviť... Jestli ale predsa odídem, teda privediem do poriadku nedelňú školu a spolok gazdovský, aby tu naše věci nezahynuli.*“⁴⁾ Konflikt Kadavého s Kollárem přerušila revoluce roku 1848. Kadavý odešel do Prahy.

Krátce učil znovu v Rudníku, ale v roce 1850 se znovu vrátil do Prahy, kde začal studovat v Budči K. S. Amerlinga a současně na Polytechnickém ústavě. Brzy však vyčerpal své skrovné úspory a ocitl se ve finančních těžkostech. Pomohl mu Michal Miloslav Hodža, který mu nabídl místo učitele v Liptovském Mikuláši, kam Kadavý nastoupil 29. září 1851. Editoval spolu s Augustem Horislavem Krčmériem kalendář Živena, který vyšel v Levoči v r. 1853; další ročníky kalendáře nevydali kvůli finančním překážkám. Přes neustálé hmotné i jiné potíže Kadavý neúnavně pomáhal při vydávání mnohých slovenských knih a dokonce v letech 1850–1860 přispíval i do prvního dětského novodobého českého časopisu Včelka.

pracovat ve spořitelně, protože se jako správný idealista domnívá, že: „*ľud náš potrebuje pomoci, a niet väčšej pomoci preň, ako je sporiteľňa, lebo tým docielime u nášho ľudu prebudenie ducha, mravnú a materiálnu silu*“¹⁾, píše ve svém dopise Makovickému 14. listopadu 1869. Jeho přání se mu vyplnilo a již 24. července 1870 pracuje ve spořitelně v Martine.

Martinské prostředí nebylo pro J. Kadavého cizí. Spolupracoval s Maticí slovenskou už od jejího založení v roce 1863 a podílel se na kulturních akcích města. V roce 1864 vypracoval pro Matici slovenskou posudek na „Nauku súhlasu“ od Michala Laciaka a od roku 1868 byl členem „počtoprírodoveckého“ odboru Matice slovenské.

V roce 1871 byl Kadavý jmenován učitelem v přípravné třídě martinického gymnázia. Tato třída měla vyrovnávat nestejnou úroveň vědomostí žáků, kteří přišli na gymnázium z různých obecných škol. Učil všechny předměty a kromě toho též hru na housle a později i klavír.

Když mu v roce 1873 zemřela manželka, začal se plně soustředit na pedagogickou práci a vedení martinického pěveckého sboru Slovenský spevokol, který dirigoval. Začal vydávat časopis Priateľ ľudu (1873–1874) a vydal též metodickou příručku „Malý spevák, čili stručný návod ku spevu pre slovenské národné školy“. Tato útlá knížечka, která obsahuje základní hudební nauku a praktická cvičení, měla za úkol sjednotit výuku hudby na národních školách. K tomu však nedošlo. Osobní neštěstí Kadavého završilo zavření gymnázia v roce 1875. Ztratil tak existenční jistotu. Bídu mu pomohl překonat Slovenský spevokol, poskytnutím finanční podpory ve výši životního minima.

Kadavý se na životě Slovenského spevokolu za dobu svého působení (1873–1883) významně podepsal: rozšířil repertoár, uskutečnil několik samostatných koncertů, zharmonizoval a upravil mnoho lidových písní, a to nejen slovenských, českých nebo moravských, ale také srbských, slovinských písní a písní dalších slovanských národů. Tyto písně pak zařazoval do tzv. věnců (například „Kvartálské piesne“, „Kytica“, „Naše piesne“, „Slovenské národné piesne“, „Slovinské národné piesne“, atd.). Většina z nich se zachovala v rukopisech v archivu Slovenského spevokolu. Ze samostatných sborů vynikla např. harmonizace písně „Nitra, milá Nitra“, nebo z jeho vlastní tvorby skladby „Bratislava“ (Juraj Zvestoň Bulla), „Vlast moja“ (Miloslav Krčméry), „Čo čušíš“ na báseň Viliama Paulinyho-Thóta a „Svätomartinský pochod“. Některé z Kadavého sborů vyšly tiskem ve sbírce Jána Levoslava Belly „Slovenské štvorspevy“ (Viedeň, 1864), v příloze Sokola „Hlahol“ č. 77 (1880) a ve „Vlastimilu“ (1886, č. 11 a 17). První sborová skladba „Kolo“ – srbská národní skladba pro klavír – vyšla Kadavému sice již v roce 1844 v Pešti, ale vrcholu své skladatelské sborové tvorby Jan Kadavý dosahuje až v 70. letech.

Situace z hlediska hudby nebyla do té doby na Slovensku právě nejprůzračnější. V první pol. 19. st. dozívají pozůstatky hudby feudalismu,

NOVINY VYDÁVANÉ V ČR PRO SLOVENSKO 1918–1938

Jaromír Kubiček

Noviny jako fenomén informací mají své počátky v 16. století a jejich působení se postupně rozvíjelo. *Krameriovy Cís. k. vlastenecké noviny* vydávané od roku 1789 měly už 1400 odběratelů, stejně tak jsou známé Havlíčkovy *Národní noviny* z revolučního roku 1848. Tiskovým zákonem z 22. března 1849 byly zavedeny vysoké kauce podmiňující žádost o vydávání novin, byla zakázána kolportáž a důsledkem byl zánik většiny titulů listů, které se v revolučním roce 1848 objevily. Po porážkách vojsk monarchie v Itálii roku 1859 dochází v šedesátých letech k rakousko-uherskému vyrovnání. Dualismus však nepřinesl ničeho prospěšného pro český ani slovenský národ v jejich národnostním ujařmeném postavení. Šedesátá léta 19. století přinesla oživení spolkového a politického života. V Praze česká inteligence, vedená Fr. L. Riegerem a Juliem Grégrem, založila 1. ledna 1861 nejvýraznější *Národní listy*, které sehrály výraznou roli v národním uvědomování. Až později, od sedmdesátých let 19. století, se začínají formovat politické strany, které postupně usilovaly o vydávání vlastních listů. Byla to doba ostrých národnostních bojů mezi převažujícím českým obyvatelstvem a německou správou. Politický život spočíval ve výměně názorů mezi mladočechy, staročechy a realisty, v roce 1891 měly svůj první sjezd sociální demokraté, na začátku 20. století se formovala politická strana agrárníků. Válečné události přinesly do politického života stagnaci, naproti tomu pro žurnalistiku představovaly válečné události zvýšený zájem o tisk, o noviny, o informace.

Převrat v říjnu 1918 znamenal velké sociální přeměny. Posílily strany politického středu, k němuž náležely vedle lidové i socialistické strany (sociální demokraté a národní socialisté) a místo na levici zaujali komunisté. K pravici se počítali agrárníci, živnostníci a národní demokraté. Tyto strany působily v parlamentu a projevovaly se v bohaté škále vlastního tisku. Vedle českých byly to v obdobné struktuře i politické strany německé.

Na Slovensku bychom mohli sledovat obdobné tendence. Reakcí na útisk maďarské vlády byly po desetiletí vydávané *Národné noviny* (1870–1944) redigované Svetozárem Hurbanem Vajanským, Viliamem Pauliny-Tóthem či Josefem Škultéty. Na počátku 20. století představují pilíře slovenského tisku *Slovenský týždenník* (1903–1938), založený Milanem Hodžou, a *Slovenský denník* (od r. 1910), redigovaný Antonínem Štefánkem a Vavro Šrobárem. To vše bylo v době silné maďarizace.

Po válce tiskovou tribunu slovenských politických stran představovaly zejména Hlinkův deník *Slovák* (1919–1938), dále *Slovenský denník* (1918–1938) a *Slovenská politika* (1920–1938), které byly slovenskou

tiskl v tiskárně Melantrichu v Ostravě od 17. října 1929 pravidelně až do 28. června 1935, kdy na *Slovenský večerník* navázal deník *A-Zet*. Tento list patřil k nejrozšířenějším deníkům v celém tehdejším Československu. Vycházel v několika mutacích v Praze, v Brně a v Ostravě. V Ostravě se také tisklo mutační vydání deníku *A-Zet*, dovážené k distribuci do Bratislavy. Mutační vydání spočívalo v tom, že tři nebo i více stran bylo ve všech vy-dáních společných a rozdíly byly v jedné či dvou stranách místních zpráv. V podstatě dobré výsledky s rozšířením deníku *A-Zet*, který se tiskl na Moravě a vlakovou poštou šel do Bratislavy a do Žiliny, inspirovaly Melantrich k výstavbě vlastní tiskárny v Žilině. Šlo o budovu původní továrny na nábytek, do které byly instalovány sázečí stroje a rotačka na 32 stran. Úspěch se brzy dostavil, když náklad *A-Zet*, který dosahoval 50 tisíc výtisků denně, znamenal, že šlo o nejrozšířenější deník na Slovensku. Zprávy v této mutaci byly psány česky, šlo-li o zprávy ze světa nebo z Prahy, a slovensky se psalo o záležitostech na Slovensku. V Žilině se také tiskla mutace, která byla určena pro Podkarpatskou Rus, v níž poslední strana byla sázena v azbuce. Noviny *A-Zet* se tiskly v Žilině až do prosince 1938, tedy až do německé okupace. Po osvobození tiskárna Melantrichu v Žilině se stala součástí odborových tiskařských podniků Práce.

Na podnikání tiskárny Melantrichu můžeme poukázat také na jinou činnost, spojenou s celostátními časopisy. Šalda byl člověk velice podnikavý, ale solidní. Co vydělal, vrátil do rozvoje tiskáren a vydavatelství. Již ve dvacátých letech měl velké úspěchy s pražskými ilustrovanými týdeníky *Hvězda* (21. 9. 1925 – 27. 4. 1945), *Zpravodaj* nebo *Ahoj* (19. 5. 1933 – 4. 3. 1943).

Značná část nákladu šla na Slovensko: od *Zpravodaje* 30 tisíc a od *Hvězdy* 40 tisíc výtisků. V Bratislavě měl Melantrich filiálku administrace. Zájem o tyto časopisy byl na Slovensku velký a redakce proto uveřejňovala ve *Hvězdě* slovenské povídky i zprávy. Je skutečností, že *Hvězda* byla na Slovensku velice oblíbená a populární.

Zmínit bychom se mohli o dalších listech, které se hlásily mezi politicky bezbarvé. V Martině od 31. 7. 1933, v době 70. výročí Matice slovenské, vznikl list *Slovenská tribúna*. Měsíčník, v roce 1935 již čtrnáctideník, jehož obsah vystihoval podnázev: Nezávislý týdeník na propagovanie zásad sjednotenie síl v boji národa o pravdu, právo a mravný život verejný. Od ledna 1936 přešlo jeho vydávání do Prahy a stal se týdeníkem. O hospodářských těžkostech vydavatelů svědčí, že za existence listu vycházela *Slovenská tribúna* v osmi tiskárnách, v Praze vystřídal tři tiskárny.

V Praze rozložila svůj pracovní stan redakce týdeníku *Slovák v Praze*, kterým hodlala pomáhat v uplatnění slovenskému postavení. Vycházela ze skutečností, že po 15 letech ve společném státu se v Čechách

1932. Z jedenácti břeclavských čísel byla tři konfiskovaná. Podle tiskového zákona musel odpovědný redaktor být z místa tiskárny; v tomto případě to byl břeclavský knihař Oldřich Pastyřík a od čtvrtého čísla typograf Chlandovy tiskárny Josef Červenka. Pozoruhodné je, že 11. číslo *DAV* z roku 1932 bylo dokonce konfiskováno dvakrát.

V 11. čísle časopisu *DAV* jsou mj. uveřejněné reportáže o situaci v Polomce, kde 16. listopadu 1932 byly nepokoje proti exekuci, které vyvrcholily zastřelením dvou mužů četnictvem. Na titulní stránku dal redaktor Novomeský kresbu Antonína Brunnera, znázorňujícího maďarského četníka nad mrtvolami Slováků, s nadpisem „Slovensko kedysi a teraz“. Okresní úřad v Hodoníně jako cenzurní orgán shledal kresbu závadnou a zakázal ji, neboť, jak se praví v rozsudku, „obraz tento má znázorniti dnešní stav na Slovensku zosobněný četnickým bajonetem a mrtvolami slovenského lidu pod tímto“. Následoval úřední postup, tedy Krajský soud trestní jako soud tiskový až 14. ledna 1933 poslal toto rozhodnutí do Břeclavi. Redakce však nečekala a dala znovu kresbu do nového vydání 11. čísla a přidala k ní název „Černová 1907“, kdy kresba vznikla. Okresní úřad ji však znovu zabavil a soud v této cause proti tiskaři a redaktorům se vlekl až do března 1935, kdy obvinění za tiskový přečin byli zproštěni obžaloby. V letech 1932 a 1933 se také u Chlandy tiskl týdeník *Pravda*, když Laco Novomeský dojížděl do Břeclavi a z materiálu zde vytvářel každé číslo.

Na příkladu Ladislava Novomeského bychom si mohli zobrazit činnost redaktora. Bohatá škála politického tisku redaktory potřebovala a byli to především básníci a spisovatelé, pro které redaktorství představovalo profesní obživu. Přitom vydavatelé pohlíželi na redaktory jako na možné spolupracovníky, nekastovali je podle politické příslušnosti, ale podle jejich profesních schopností. Novomeský po zmiňovaném redaktorství se stal v letech 1933–1936 vedoucím redaktorem *Ľudového deníka*, který navázal na *Pravdu*, v letech 1935–1937 byl zodpovědným redaktorem *DAV* v Praze. Po zániku politických stran v září 1938 se stal nezaměstnaným. Víme o něm, že byl dál politicky činný, za války byl v delegaci Slováků, kteří v Londýně jednali s prezidentem Benešem. Po válce byl poverením SNR pro školství a osvětu, a to do roku 1950, kdy byl nařknutý z buržoazního nacionalismu, zatčený a odsouzený na 10 let. V roce 1955 byl podmíněčně propuštěný a pracoval do roku 1963 v Památníku národního písemnictví v Praze jako výstavní referent. Rehabilitace se dočkal v roce 1963 a po té pracoval v Ústavu slovenské literatury SAV. Patří mezi nejvýznamnější osobnosti slovenských dějin 20. století, a tímto si připomínáme jeho sté výročí narození.

Břeclavsko s Chlandovou tiskárnou patří již na slovensko-moravské pomezí, ale žurnalistických aktivit vztahujících se k vzájemnému vztahu obou národů bychom našli daleko víc. Nejdéle vycházel péčí Tiskového družstva v Hodoníně *Slovenský kraj* (1919–1938). V úvodníku 1. čísla

Zatím co uvedený pohled se týkal titulů periodik jako celku, objevují se i jiné přístupy. K takovým patří např. článek Ireny Bohatové uveřejněný v *Knižnici*, č. 6 2004, který sleduje českou krásnou literaturu, ať již v originále nebo v překladech, jak byla publikována ve slovenských periodikách v letech 1918–1928.⁸ Takové sondy je možné od slovenských bibliografů či historiků očekávat, neboť retrospektivní analytická bibliografie z tohoto období je zpracovaná a podle jednotlivých oborů publikovaná.

⁸ Irena Bohatová. Odras českej literatúry a jej predstaviteľov v slovenských periodikách za roky 1918–1928. *Knižnica*, 5, 2004, č. 6, s. 283–285.

odpovídal i charakter tehdejší horské literatury. Zmínovaná bibliografie si neklade žádné chronologické omezení směrem do minulosti a (výběrově) obsahuje záznamy děl i z této doby, přestože dokonale nesplňují kritéria na žánrovou čistotu zachycených publikací. Vzhledem ke geografické situaci Vysokých Tater (hraniční území) a historicko-správnému vývoji této oblasti nemůže mít bibliografie ani žádná jazyková omezení – znamenalo by to neúplnost a zkreslení pohledu. Jazyková pluralita (zejména ve smyslu slovensko-polsko-českém) je naopak pro daný typ literární produkce typická a nelze ji opomenout.

Pokud jde o již zmíněnou standardní strukturu dnešních horolezeckých průvodců, lze ji poměrně dobře popsat. Hlavním rysem, který charakterizuje jejich zaměření, je *geografické vymezení*, a to v nejrůznější šíři, od publikací popisujících jediný vrchol či stěnu, přes nejtypičtější průvodce pro jednu skalní či horskou oblast až po publikace popisující z horolezeckého hlediska např. území celého státu. Samotný obsah těchto publikací lze rozdělit, řekněme, na část *všeobecnou* a *zvláštní*.

Část všeobecná obsahuje jednak informace o příslušné oblasti z hlediska *historického, geografického* (často s grafickým doprovodem ve formě schematické mapy území), *přírodovědného* (zejména geologického), *dopravního* (přístupy do oblasti a pohyb v ní), *turistického* (ubytovací možnosti, stravování apod.) ad., jednak obsahuje informace o struktuře zvláštní části, tzn. zda se průvodce snaží horolezecky dané území popsat v *úplnosti* či *výběrově*, jaký *grafický doprovod* je použit a legenda k němu, zda má průvodce nějaké *chronologické vymezení*, jaká *stupnice obtížnosti* výstupů je v průvodci použita (často včetně komparačních tabulek) apod. V případě, že jde o popis jinojazyčné oblasti z hlediska místa vydání a jazyka publikace, obsahuje všeobecná část též informace *jazykového charakteru* (např. slovníček základních horolezeckých pojmů). Zpravidla bývá též uveden *přehled literatury*, ze které autor průvodce čerpal a odkazy na doplňkovou literaturu (zejména turistického rázu).

Zvláštní část průvodců již obsahuje samotné popisy tras horolezeckých výstupů – výstupových tras (v horolezeckém slangu jednoduše „cest“) a jejich variant, a to slovní a/nebo grafické. *Slovní popis* obsahuje typicky informace o *přístupu* k začátku výstupové trasy, o *nástupu*, tzn. místě, kde trasa začíná, o samotném *přístupu* trasou (směr výstupu, důležité orientační body, jistící možnosti, nejobtížnější – klíčová místa, celkové hodnocení trasy apod.), o *sestupu*, informace o *časové náročnosti* výstupu, o jeho *obtížnosti* (vyjádřené některou z všeobecně používaných alfanumerických stupnic s případným slovním doprovodem), informace o *výstroji a výzbroji* vhodné pro výstup (zejména typ a množství potřebných jistících pomůcek), jména účastníků a datum *prvovýstupu* (je-li známo) a často též informace o možnostech výstupu v zimním období. *Grafický popis* většinou zahrnuje již zmíněnou schematickou mapu celé oblasti (často ve formě volné přílohy), schematické mapky jednotlivých

informací však byly dva vlastní pobyty v Tatrách – v roce 1839 a 1841. Průvodce již kromě všeobecných praktických informací o oblasti obsahuje konkrétní popisy několika turistických tras. Je doplněn také jednou z prvních tatranských map v měřítku 1 : 210 000.

Důležitou roli na poli ediční činnosti týkající se Tater sehrál také *Uherský karpatský spolek* (Ungarischen Karpathenvereins, Magyarországi Kárpát-egyesület), který byl založen 10. srpna 1873 ve Starém Smokovci. Kromě spolkových ročenek a časopisů (např. Die Karpathen, Turistaság és Alpinizmus či Turistik-Alpinismus-Wintersport) lze vzpomenout průvodce „Wegweiser durch die ungarischen Karpathen“ z roku 1888⁷, jehož autorem byl jeden z agilních členů spolku, profesor přírodopisu na levočském gymnáziu, *František Dénes* (1845–1934).

Jedním z nejhojněji vydávaných průvodců po Vysokých Tatrách v dějinách (a také důležitým zdrojem pro další autory) bylo dílo středoškolského profesora z Wroclawi dr. *Augusta Otta* „Die Hohe Tatra : praktischer Führer“⁸. V rozmezí let 1891–1931 vyšel celkem dvanáctkrát.

Důležitým mezníkem ve vývoji průvodcovské literatury po Tatrách bylo vydání čtyřdílného „Przewodnika po Tatrach“ v letech 1907–1912⁹, jehož autorem byl *Janusz Chmielowski* (1878–1968), strojní inženýr, redaktor časopisu Hutník a zakladatel Sekcje Turystycznej Towarzystwa Tatranskiego. Od vydání tohoto průvodce se co do charakteru rozlišují turistické a horolezecké průvodce.

Z hlediska snah o zrovnoprávnění slovenštiny v tehdejších maďarizovaných Horních Uhrách mělo velký význam vydání prvního průvodce po ve slovenském jazyce. „Sprievodca po Tatrách“ z pera *Miloše Janošky* (1884–1963) vyšel poprvé v roce 1911¹⁰, v přepracované podobě pak v roce 1923¹¹. Spolu s dalšími horaly z Lipovského Mikuláše, např. Andrejem Žuffou či Kornelem Stodolou, patřil k významným průkopníkům vysokohorské turistiky a horolezectví na Slovensku. Za dob rakousko-uherské monarchie byl zakládajícím členem Liptovské sekce Uherského karpatského spolku a po vzniku ČSR také Tatranského spolku turistického (1919), který se v roce 1920 stal součástí Klubu československých turistů. Ještě před samostatným vydáním byl text Janoškova průvodce uveřejněn česky

⁷ DÉNES, Franz. *Wegweiser durch die ungarischen Karpathen*. Igló : Verlag des Ungarischen Karpathenvereins in Leutschau, 1888. 134 s.

⁸ OTTO, August. *Die Hohe Tatra : praktischer Führer*. 1891.

⁹ CHMIELOWSKI, Janusz. *Przewodnik po Tatrach*. Tom 1–4. Lwów : 1907–12. (Pozn.: Podrobné bibliografické záznamy jednotlivých dílů vícedílných prací jsou uvedeny v samotné bibliografii citované v úvodu.)

¹⁰ JANOŠKA, Miloš. *Sprievodca po Tatrách : s dvoma turistickými mappami*. Liptovský Svätý Mikuláš : Klimeš tlač., 1911. 221, VIII s. : 2 mapy.

¹¹ JANOŠKA, Miloš. *Sprievodca po Vysokých Tatrách*. 2. znovu sprac. vyd. Liptovský Svätý Mikuláš : Klimeš, 1923. 498, XVI s.

a cennou bibliografií. Obsahuje též černobílé fotografie popisovaných stěn se zákresem výstupových tras.

Dalším důležitým slovenským autorem tatranské průvodcovské literatury byl *Július Andráši* (1925–1995), horolezec, zakladatel a dlouholetý náčelník Horské služby a publicista. Spolu W. H. Paryskim zpracoval např. výběrového průvodce „Vysoké Tatry : výber horolezeckých výstupov“ (1974). Poněkud kontroverzní názory z hlediska bezpečnosti a úrazů v horách vyvolal jeho průvodce „Tatranské vrcholy : vysokohorský sprievodca“ (1966, 1973), který byl koncipován jako turistický, ale popisuje rovněž množství výstupů již horolezeckého charakteru (zhruba do 3. stupně obtížnosti UIAA¹⁸). Tyto trasy již nejsou po opatřeních TANAPU¹⁹ od 70. let turistům přístupné, jejich popisy ve zmíněném průvodci však bývají využívány horolezci při sestupech a lehčích výstupech.

Současnost a vývoj

Přestože Vysoké Tatry patří ve srovnání s jinými světovými velehorami k nejmenším rozlohou, publikační aktivita v oblasti horolezeckých průvodců zde neustává a nelze ji – nejen vzhledem k stále přibývajícím novým prvovýstupům – považovat za uzavřenou. Na solidním základě rozsáhlých monografických prací zde vzniká množství výběrových publikací, které se zaměřují na jednotlivé menší oblasti, popisují výstupy určitých stupňů obtížnosti či zohledňují jejich popularitu. Vycházejí však i komplexně pojaté práce.

V Polsku jde např. o průvodce „Tatry : przewodnik szczeǳółowy“²⁰ *Władysława Cywińskiego*, který má plánovaný rozsah 60 dílů. V letech 1994–2003 vyšlo zatím 10 dílů. Z nových slovenských publikací lze zmínit publikaci „Horolezecký sprievodca : Vysoké Tatry : výber najkrajších klasických ciest“²¹ *Róberta Gálfyho* z roku 2002 (připravuje se 2. díl). V České republice vyšel v roce 2003 „Výběr horolezeckých cest ve Vysokých Tatrách“²² jehož autorem je *Petr Piskač*.

Závěr

Bibliografie komentovaná tímto příspěvkem (citována v úvodu) si v současné době nemůže činit nárok na úplnost a uzavřenost. Důvodem není jen zmiňovaná trvající ediční činnost v této oblasti, ale také existence „šedé literatury“ – mnoha neoficiálně vydaných průvodců pro potřeby

¹⁸ Union Internationale des Associations d'Alpinisme

¹⁹ Tatranský národní park

²⁰ CYWIŃSKI, Władysław. *Tatry : przewodnik szczeǳółowy*. Tom 1–10. Poronin : Wydaw. Górskie, 1994–2003.

²¹ GÁLFY, Róbert. *Horolezecký sprievodca : Vysoké Tatry : výber najkrajších klasických ciest*. 1. diel. Bratislava : AV studio, 2002. 76 s.

²² PISKAČ, Petr. *Výběr horolezeckých cest ve Vysokých Tatrách*. Praha : Horolezecká škola HOROSPORT, 2003. 155 s., [16] s.

ZPRÁVA O ČINNOSTI SDRUŽENÍ KNIHOVEN ZA ROK 2004

Jaromír Kubiček

Již dvanáctý rok působí Sdružení knihoven ČR, aby přispívalo k rozvoji českého knihovnictví v oblastech daných jejím statutem a zájmy. Základní problematika byla projednávána na jednáních Rady, která se uskutečnila 3. února 2004 v Brně, 20. dubna 2004 ve Zlíně, 9. června 2004 v Českých Budějovicích a 19. října 2004 v Ostravě a valná hromada se konala 30. listopadu v Památníku národního písemnictví v Praze.

Jednání Rady spočívala v přípravě jednotlivých aktivit, jak se je podařilo v průběhu roku realizovat a v přípravě koncepčních materiálů. Šlo zejména o přípravu nového pojetí programu Výzkumu a vědy, jak jej formulovalo a vyhlásilo Ministerstvo kultury, a o Koncepci rozvoje knihovnictví v České republice na léta 2004–2010, kterou jsem publikovali ve sborníku současnosti 2004.

Z jednotlivých aktivit:

Konference, semináře

Knihovny současnosti 2004

Konference vyšla ze skutečnosti vydání Koncepce rozvoje knihoven a první blok v plénu byl zaměřen na posouzení jednotlivých typů knihoven ve smyslu plnění úkolů stanovených pro ně v knihovním zákonu (10 příspěvků). Tři sekce sledovaly novou problematiku v možnostech internetu ve službách knihoven (26 příspěvků), při naplňování regionálních funkcí veřejných knihoven (9 příspěvků) a pozvali jsem do jedné sekce dvě představitelky amerického knihovnictví k problematice rešeršování v informačních zdrojích. Závěrečný blok v plénu byl věnován ekonomice a výzkumu (10 příspěvků).

Poprvé bylo využito internetu při organizaci semináře, když pozvánky, registrace i platby probíhaly pře internet. Ze zkušeností vyplývá, že změna formy neměla vliv na počet účastníků, který byl tradičně vysoký. Konference se účastnilo 604 zájemců, z nichž bylo 273 pracovníků knihoven a 31 ze spolupracujících firem. Rozborem bychom mohli uvést, že nejvíce knihoven bylo veřejných (60 městských knihoven se 75 účastníky), následují kolegyně a kolegové z vysokých škol (26 knihoven se 43 účastníky) a knihoven specializovaných (22 knihoven s 56 účastníky). Je pochopitelné, že své zastoupení měly všechny krajské knihovny i Národní knihovna (15 knihoven s 89 účastníky, z toho z Národní knihovny bylo 23 odborníků). Ze zahraničí přijelo na konferenci 10 účastníků.

Publikační činnost

Knihovny současnosti 2004 je sborníkem 41 referátů přednesených na stejnojmenné konferenci a je již desátým svazkem vydaným nejen pro její účastníky.

Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2003 je sborníkem olomoucké konference, přinesl 17 příspěvků.

Sdružení knihoven České republiky 2004 je ročenkou, v níž bylo uveřejněno 9 příspěvků z česko-slovenského bibliografického kolokvia a zprávy o činnosti.

Noviny České republiky 1919–1945 je rozsáhlým dvousvazkovým dílem koordinované národní retrospektivní bibliografie.

Hospodářská činnost

Po celou dobu působení SDRUK jsme prováděli zprostředkování nákupu knih pro knihovny ze zahraničí. Po vstupu do EU nabyly platnosti nové zákony o DPH a ty byly důvodem, abychom s touto činností přestali.

Nadále zajišťujeme pro knihovny nákup SW za výhodných podmínek podle Prováděcí smlouvy Microsoft Select pro vzdělávání, což probíhá prostřednictvím krajských centrál PVT.

Opakovaně se konstatovalo, že počty tištěných bibliografických soupisů se snižují.

Posledním zasedáním v roce bylo jednání 8. prosince 2004 (16. zasedání) **v Národní knihovně v Praze (Centrální depozitář Hostivař)** s jediným bodem jednání – koordinace zpracování soupisu časopisů let 1919–1945 (CERBI). Hlavním řečníkem při jednání byl doc. Kubíček. Představil všem již vydaný 1. díl rozsáhlého bibliografického soupisu „Noviny České republiky 1919–1945“. 2. díl části Noviny bude vydán ještě do konce roku (oba s vročením 2004), oba díly budou distribuovány současně. Na zpracování se kromě krajských knihoven podílely různým dílem i některá muzea a archivy, které zaslaly soupisy svých fondů.

Hlavní bod jednání se soustředil k dokončení rukopisných podkladů pro díl Časopisy 1919–1945 a knihovny byly vyzvány k podstatně aktivnější spolupráci, aby bylo dosaženo toho, že oba dva díly části Časopisy 1919–1945 budou dokončeny a dány do tisku v roce 2005. V rozpravě jednotlivé knihovny informovaly o stavu zpracování ve svých krajích, spolupráci s muzei a archivy, vstřícnosti těchto institucí a zejména o stavu zpracování a přístupnosti jejich fondů. S odkazem, že s problematikou jednání 16. zasedání sekce pro bibliografii budou seznámeni ředitelé krajských knihoven na nejbližší své poradě a požádání, aby našli pracovní kapacity svých bibliografů pro splnění tohoto úkolu, byl dohodnut nejzazší termín odevzdání podkladů 30. duben 2005.

V další části byla podána informace o Kolokviu v Liptovském Mikuláši a reprezentativní účasti sekce pro bibliografii. Součástí byla prohlídka Centrálního depozitáře NK (průvodcem byla dr. Vrbenská), zejména s částí časopisů. Cenný byl také příslib dr. Vrbenské o umožnění jednoduššího přístupu ke studovaným dokumentům (periodikům) v hlavní budově Národní knihovny bibliografům při zpracování podkladů pro tento soupis.

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové předala účastníkům CD-ROM s databází „Noviny, časopisy, sborníky, ročenky a výroční zprávy vydávané na území Královéhradeckého kraje v letech 1800–1965“ a Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje publikaci „Kalendárium osobností západních Čech na rok 2005“.

Kolokvium českých, moravských a slovenských bibliografů (celková účast 31, z ČR 15) se konalo ve dnech **3.–5. října 2004 v Liptovském Mikuláši**. Liptovský Mikuláš byl slovenskou stranou zvolen proto, že Knihovna Gašpara Féjerpataky Belopotockého – nejstarší veřejná knihovna na Slovensku – si připomínala 175. výročí svého trvání a mezinárodní kolokvium byl součástí oslav.

Do programu kolokvia patřilo také slavnostní znovuožhalení desky na budově knihovny. Význam setkání bibliografů byl podržen tím, že se jednání zúčastnili zástupci dalších kulturních zařízení města (Múzeum Janko Kráľa, Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva se sídlem

SEKCE PRO REGIONÁLNÍ FUNKCE

Jaroslav Vyčichlo

Sekce SDRUK pracovala od poslední valné hromady (Mladá Boleslav 23. října 2003) relativně intenzivně, většinou však na jednom hlavním úkolu, na zabezpečení internetizace veřejných knihoven, se zvláštním zřetelem na knihovny zřizované samosprávou. Těsně spolupracovala s odborem knihovnictví NK ČR. Podílela se na metodickém návodu jak za pomoci dotací od státu a dotací z fondů Evropské unie zavést do knihoven a využít pro veřejné knihovnické a informační činnosti internet, případně s jeho pomocí se napojit na jiné veřejné datové sítě. Usilovala tak o naplnění ustanovení knihovního zákona v § 4, odst. 1, písm. d) cituji: „Veřejné knihovnické a informační služby spočívají v umožnění přístupu k vnějším informačním zdrojům, ke kterým má knihovna bezplatný přístup, pomocí telekomunikačního zařízení“ a v § 24 odst. 2 cituji: „Knihovny, které nesplňují povinnost stanovenou v § 4 odst. 1 písm. d) mohou být zapsány do evidence knihoven podle § 5. Nesplní-li knihovna uvedenou povinnost nejpozději do 31. prosince 2006, ministerstvo její zápis v evidenci knihoven zruší.“¹

Sekce se sešla v uplynulém roce třikrát a k jejím aktivitám můžeme připočít i uspořádání všeobecně přístupné diskuse na jednání konference Knihovny současnosti 2004 v Seči, pak má za sebou celkem 4 akce.

První zasedání po valné hromadě, se konalo 18. listopadu 2003² a navázalo na předchozí jednání sekce. Setkání členů sekce se uskutečnilo v NK v Praze a proběhlo v těsné spolupráci s odborem knihovnictví NK ČR. Tématem byla příprava krajských projektů na internetizaci knihoven s využitím financí ze strukturálních fondů EU pod metodickým vedením poradenské firmy EUREDIS. Byl vyhodnocen dotazníkový průzkum jímž krajské knihovny zjišťovaly zájem jednotlivých knihoven v kraji o připojení k internetu a proběhly první konzultace na úrovni koordinátorů regionů soudržnosti. Další jednání probíhalo na úrovni ministerstev a poradenské firmy. Došlo také k užší spolupráci mezi MK a MI ČR, z níž později vzešla Koncepce PIK.

Předmětem jednání byla dále problematika výkonu RF v roce 2004 poté, kdy nebyla schválena novela zákona o rozpočtovém určení daní. Výkon RF tak musel být hrazen i nadále z rozpočtu MK ČR.

Krajské knihovny rozpracovaly koncepce krajských knihovnických systémů nebo alespoň koncepce výkonu regionálních funkcí v kraji. Jednání

¹ Dostupné na:

http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=03_Leg/01_LegPod/Zakon257.htm

² Zápis je dostupný na:

http://www.sdruk.cz/zapisy/zapis_sekce_region18112003.htm

v krajském měřítku desítek milionů, není žádná z krajských knihoven schopna poskytnout, být jako platbu zálohovou a návratnou. Velice náročné je také samotné podání projektu se všemi náležitostmi, které projekt vyžaduje.

Byl shrnut stav zájmu o internetizaci knihoven – tj. výsledky dotazníkového šetření, které bylo ve všech krajích provedeno. Podrobnosti uvádí následující tabulka:

Stávající stav internetizace knihoven – výsledek dotazníkového průzkumu

Krajská knihovna	evidované knihovny	vyplněné dotazníky	zájem o SROP EU	zájem o KI ISVS
KK Karlovy Vary	124	124 100 %	71 51 %	98 79 %
KK Vysočiny Havlíčkův Brod	594	357 60 %	320 54 %	320 54 %
KK Pardubice	422	177 41 %	124 70 %	110 62 %
MZK Brno	644	544 84 %	334 61 %	319 59 %
JVK v Českých Budějovicích	639	450 70 %	288 64 %	240 53 %
VK v Olomouci	500	460 92 %	255 55 %	256 56 %
MSVK v Ostravě	398	320 80 %	106 33 %	81 25 %
SVK v Hradci Králové	412	351 85 %	232 66 %	232 66 %
SVK v Kladně	780	466 58 %	308 66 %	261 56 %
KVK v Liberci	235	173 74 %	126 73 %	113 65 %
SVK v Ústí n. Labem	304	270 89 %	119 44 %	113 42 %
KK Františka Bartoše Zlín	396	286 72 %	217 76 %	200 70 %
Městská knihovna v Praze	139	129 93 %	93 72 %	79 61 %
SVK Plzeňského kraje	486	441 91 %	263 60 %	248 56 %
Celkem	6 073	4 548 75 %	2 856 63 %	2 670 59 %

Dále byl ověřen zájem jednotlivých krajských knihoven o podání projektu. Ten bylo v okamžiku jednání sekce možno shrnout asi takto. Projekt nebudou podporovat kraje: Jihočeský, Zlínský, Moravskoslezský, kraje Karlovarský a Středočeský nepovažují projekt za svoji prioritu. Podpora projektu byla vyjádřena v kraji Jihomoravském, Plzeňském, Královéhradeckém a Vysočina, kraj Praha podá projekt do první výzvy spolu s hlavním městem Prahou, v jednání je podání projektu v kraji Severočeském, Libereckém, Pardubickém, Olomoucký kraj hodlá internet do knihoven zavést prostřednictvím komunikační infrastruktury veřejné správy (KI ISVS jinak též „Intranetu veřejné správy“) za pomoci MI. Další rozdíly se projeví v názoru na to, kdo by měl být nositelem projektu – v některých krajích jím má být krajský úřad, jinde krajská knihovna. V Plzeňském kraji je projekt připravovaný krajem ve stádiu Studie proveditelnosti, která byla právě oponována. Přípravuje se projektová dokumentace (bude mít mnohé náležitosti Studie), která by měla být podána do 2. výzvy v lednu 2005. Protože jde o pilotní projekt, bylo nutné volit menší počet knihoven

SEKCE PRO HISTORICKÉ FONDY

Hana Študentová

Sekce pro historické fondy SDRUK uspořádala 13. ročník odborné konference Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska s názvem Lidé okolo knih (autor – tvůrce – recipient). Akcí pořádanou ve dnech 23.–24. listopadu 2004 s organizačním zajištěním Vědecké knihovny v Olomouci (VKOL) navštívilo 70 účastníků z knihoven, muzeí, archivů a univerzit.

Téma zaměřené na zájem o člověka a pozemský svět, postavení umělce jako individuální tvůrčí osobnosti se setkalo s velkou odezvou, jak dokladuje 31 přihlášených příspěvků a také vysoký počet účastníků konference. Příspěvky se soustřeďovaly na člověka jako subjekt i objekt knižní kultury – středem zájmu byli autoři, spisovatelé, pisáři, tiskaři, nakladatelé, ale i mecenáši, sběratelé a majitelé významných knižních sbírek.

Celkem zaznělo 29 příspěvků, které můžeme rozdělit do čtyř skupin. První skupina referátů se týkala způsobů využití, prezentace a ochrany historických fondů. Druhá skupina příspěvků se věnovala jednotlivým knihovním fondům, buď v podání celkového přehledu nebo zaměřené podle nějakého speciálního hlediska. Třetí skupina prezentací se týkala typů dokumentů, jednotlivých fondů a především osobností. Čtvrtá skupina referujících se věnovala využití informačně komunikačních technologií pro práci s historickými fondy. Program druhého dne konference pořádané opět v prostorách Muzea umění v Olomouci doplnila prezentace on-line knihopisu Clavius v učebně VKOL.

Olomoucká konference během 13 let vytvořila pěknou tradici setkávání historiků, knihovníků, restaurátorů a dalších specialistů zabývajících se historickými fondy.

Většina přednesených referátů je zveřejněna na webových stránkách <http://www.vkol.cz>. Organizátoři konference vydávají sborník přednesených příspěvků, který najdete v nabídce SDRUK s vročením 2005.

Sdružení knihoven České republiky – Rok 2005
Odpovědný redaktor Jaromír Kubiček
Vydavatel Sdružení knihoven ČR
Vyšlo v roce 2005
ISBN 80-86249-32-8

<http://www.sdruk.cz>